

2 AYLIK EDEBİYAT/KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI: 3,- DM

KASIM/ARALIK/OCAK 1988 SAYI: 9

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

dergi'den

Yeni yıla genellikle yeni umutlar bağlanır. Biz de "Dergi"yi daha güzel, daha doyurucu ve sürekli kılabilmek umuduyla 1988'in ilk sayısı ile karşınızdayız. Ancak bu umudun gerçekleşmesinin sizden bağımsız olmadığını biliyor, "Dergi"yi destekleme çağrımızı yinelemek istiyoruz.

Maddi sorunları henüz aşabilmiş değiliz. Bu nedenle abone olan okurlarımızın, aboneliklerini yenilemeleri, olmayanların abone olmaları, yeni aboneler kazandırılması dileğimiz. Eleştirilerinizi, önerilerinizi ve yazınsal katkılarınızı —her zaman olduğu gibi— bekliyoruz.

Bu sayımızda öykü, şiir ve söyleşiler ağırlık taşıyor: Selçuk Baran, Gönül Özgül, Birsan Samancı, Murat Karaaslan öyküleri; Ataoğl Behramoğlu, Şahap Eraslan, G.Lassen, Heine von der Weiesche, Angela Bachmann, F.Semt, Michael Plautz, Kenan Sinanoğlu ve Mevlüt Asar şiirleri ile "Dergi"de yer aldılar..

Söyleşileri ise; Aydın Yeşilyurt Orhan Pamuk'la, Hüseyin Akdemir Hans Egemann ile yaptı.

Aydın Karahasan, "Çağdaş Kültürü Benimsemedikçe" başlıklı yazısıyla kültür üzerine tartışmasını bu sayıda da sürdürüyor.

Sabahattin Şen ve Cemil Fuat sanata ve sanatçıya ilişkin yazıları; Julio Cortazar'ın sürgün edebiyatı incelemesi, Gesine Lassen'in "Türk Kızları" konusundaki araştırması sayfa-larımızda yer aldı.

Ayrıca Tayfun Demir üç kitabı inceleyen yazısı, Muhlise ise "Gurbet Mektubu" ile konuklar arasında.

Daha önceki sayılarımızda yapılan öneriler doğrultusunda, bu sayımızda, Almanca yazı, şiir ve araştırmalara imkanlar ölçüsünde yer verebildik. Bunların artması elbette sizlerin katkılarına bağlı olarak gelişecektir.

Yeni yılda "Dergi"imizde yeni isimler de görmeyi diliyoruz. Sevgi, barış ve sanat dolu bir 1988 dileğiyle...

IMPRESSUM

"DERGİ" - 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg

Yazı kurulu: M.Asar, S.Ceylan, F.Hendek, Y.Selek, G.Sinanoğlu, W.Angerhausen, A.Yeşilyurt (V.i.S.d.P)

Adres: "Dergi", Hansastr. 86 - 41 Duisburg 1 - Tel. (0203) 331795/ 343197

Hesap No: 623 18 64, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Dizgi-Grafik: Verlag Dayanışma - Duisburg. Tel. (0203) 34 28 33

Baskı: Offsetdruckerei E.Bockamp. Tel. (0203) 66 49 49

Kapak fotoğrafı: "Yalnızlık", İsmail Yıldırım

Fiyatı: 3,- DM

Yıllık abone tutarı: F.Almanya için 15,- DM, diğer ülkeler için 20,- DM (Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler)

İçindekiler / Inhalt

Aydın Karahasan Çağdaş Kültürü Benimsemedikçe	3
Şiir / Kenan Sinanoğlu	4
Gesine Lassen Türkische Mädchen	5
Şiir / Gesine Lassen	6
Selçuk Baran Öykü / Dükkânın Önü	7
Aydın Yeşilyurt Orhan Pamuk ile Söyleşi	9
Şiir / Şahap Eraslan	10
Hüseyin Akdemir "Voneinander Lernen"	11
Sabahattin Şen Resime Sözcük Bulaştırmak	12
Şiir / Ataoğl Behramoğlu	14
Cemil Fuat H. Böll'ün 70. Doğum Yıldönümü ya da Sanatçının Angajmanı Üzerine	15
Gönül Özgül Öykü / Bir Haber Spikerinin Konuşan Gözleri	16
Birgit Ellinghaus Gespräch mit İsmail Yıldırım	17
Julio Cortazar Sürgün ve Sürgün Edebiyatı	19
Şiir / Mevlüt Asar	20
Tayfun Demir Bir Efsane Sulara mı Gömülüyor?	21
Şiir / Angela Bachmann	22
Şiir / Heike in der Wiesche	22
Murat Karaaslan Öykü / Nikolaus	23
Şiir / F.Semt	24
Birsan Samancı Öykü / Kendi Düşen Ağlamaz	25
Gurbet Mektubu / Muhlise	26
Şiir / Michael Plautz	26

Çağdaş Kültürü Benimsemedikçe

Aydın KARAHASAN

Tarih ve Toplum dergisinin Ağustos 44. sayısında Bülent Aksoy'un "Türk Musikisinin Kökeni Sorunu Aşıldı mı?" başlıklı dikkate değer bir yazısı vardı. İlgili okuduğum yazıda dikkatimi şu noktalar çekti: "Türk musikisi diye savunulan alaturka da aslında Türklerin değil, Greklerin, Bizanslıların, İranlıların, Arapların musikisidir; dolayısıyla ulusal nitelik taşımaz; buna bir tepki olarak doğan ikinci görüşe göre ise Türk musikisi sadece Türklerin musikisidir, Türkler musikilerini, İslam öncesi toplumlarından Orta Asya'dan Anadolu'ya getirmişler, orada geliştirmişlerdir..."

Aslında bu tartışma "Türk Kültürünün Kökeni Sorunu Aşıldı mı?" diye de yapılabilir. Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi Türk aydınları bu konuları sık sık tartışmışlardır. Bilindiği gibi sanat dalları içinde İslam kültürünün en çok önem verdiği mimarlık dalıdır. Yapı sanatına dayanan mimarlık İslam'ın yayılma döneminde egemenliğin göstergesi olarak belirmiş; öteki sanat dallarıyla (edebiyat, resim, heykel, müzik gibi) karşılaştırıldığında daha çok "fayda" anlayışına dayandığı için diğer tek tanrılı dinlerdeki gibi itibar görmüştür. Çok söylendi, çok yazıldı. Arapça ile Farsça medrese kültürünün iki önemli dilidir. Şiir dili Farsça, Kuran dili Arapça olduğu için bu iki güçlü dil Türkçeyi çok etkilemiştir. Kültürün, bir dilin sanat ve biliminde yansıma biçimi olduğu genellikle benimsendiğinden Türk kültürünün İslam dönemi bu iki dilin önemli etkisi altındadır. Tanzimatla Türkçülük akımları başlayınca dilden musikiye, mimarlıktan resim sanatına kadar Batı'nın kültürünü özümseyerek ulusal bir akımın öncülüğünü yapan Jön Türkler bir ara "milli sanat" tezini ileri sürdülerse de Batı kültürünün etkisiyle bunun pek mümkün olamayacağını farkına çabuk vardılar. Şunu da belirtmekte yarar var: O dönemin Türkçüleri, İslamcı padişah olan Abdülhamid'in gözünde bugünün komünistleri kadar tehlikeli görülüyor, çoğu zindana, sürgüne gönderiliyordu. Bugün hem Türkçülük, hem İslamcılık yaparak Türk-İslam sentezi diye ortaya konmak istenen halitanın aslında İslamın özüne uymadığı bilinir. Çünkü İslam'ın "milliyet" anlayışını reddeder. Büyük çoğunluğu Arap olan bugünkü İslam dünyası Türklere ve Türklüğe öyle pek sempatiyle bakmaz. Atatürk reformlarıyla İslam'dan çıktığı görüşü ileri sürülür. Batılılar da Türkleri İslam ülkeleri arasında saydıkları için kendilerinden kabul etmezler. Türkiye ise ne yardan ne serden vazgeçemediğinden deyim yerindeyse iki cami arasında beynamazdır; daha doğrusu kilise ile cami ya da hilalle salıp arasında bocalayıp durmaktadır. Avrupa Ortak Pazarına girmek için kapıların zorlandığı bir dönemde Türkiye'nin işi ger-

çekten zordur. Öte yandan Batı'nın klasik demokratik değerlerini de hesaba katarsak bu durumda Türkiye bütünüň ofsayta düşmektedir. Türkiye İslam ülkesi mi, Avrupa ülkesi mi? Coğrafya bakımından Trakya, Türkiye'yi Avrupa ülkesi saymak için Nato'da, Eurovision'da, sportif karşılaşmalarda geçerli olabilir ama, işçilerin serbest dolaşımı söz konusu olunca bu isteğe pek kulak asılmaz. AT'ye girerken atalarımızın AT'a binmeleri kadar kolay olmadığı görülür. Gerçi konumuz çağdaş kültür sorunu ama, kültürel sorunlar da öteki sorunlardan pek soyutlanamaz.

Peki nedir Türk kültürünün kökeni? Türklerin İslam öncesi kültürlerinden yazılı belgeler elimizde hemen hemen hiç bulunmadığından nasıl bir yazılı edebiyatı olduğunu pek bilmiyoruz. Uygur ve Kök-Türk harfleriyle yazılan bazı metinlerin Budizmle ilgili birtakım konuları içerdiği söylenmektedir. Günümüzün çağdaş edebiyatını kurabilecek kadar düşünce zenginliğine sahip olduğu söylenemez. Türklerin yazılı edebiyatını daha çok Doğu-İslam düşünce tarzı etkilemiştir. İslam uygarlığı çevresindeki Türk edebiyatının elde bulunan en eski örnekleri XI. yüzyılda Karahanlılar devrinde Hakanıye lehçesinde yazıldığı bilinmektedir. İslam'la beraber Türk edebiyatının Divan ve Halk edebiyatı diye iki kol da geliştiği ise edebiyat derslerinin temel bilgilerindedir. Divan edebiyatı medrese kültürüyle yetişen aydın kimselerin Arap ve Fars edebiyatlarını örnek tutarak ortaya koydukları yazılı bir edebiyattır. Bu edebiyatın dili Arapça ve Farsça sözcüklerle doludur. Nazım ölçüsü aruz veznidir. *Kaside*, *gazel*, *musammat* gibi çoğu Arap ve Fars edebiyatından alınan değişmez birtakım nazım biçimleri kullanılır. Konuları sınırlıdır. Hikmet, tasavvuf, aşk gibi temaların dışında fazla bir konu işlemez. Her divan şairinin ortaklaşa kullandığı *münâcat*, *na't medhiyye*, *hicviyye*, *mersiyye* gibi birkaç türün dışına çıkamaz. Düşüncelerin çoğu Fars edebiyatından aktarılmış, her şairin ortaklaşa kullandığı birtakım kalıplaşmış "mazmun"lardır. *Göz* yerine *nerkis*, *kaş* yerine *keman*, *yay*; *ağız* yerine *gül*, *konca*; *boy* yerine *selvi* gibi birtakım kalıplaşmış kavramları XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar her şair ortaklaşa kullanır. Bu şiir tarzının içinde Fuzuli, Baki, Nabi, Nedim gibi büyük dil ustaları olmakla beraber öz bakımından biri öbüründen daha yeni bir şey söylemez. Fuzuli'nin bir gazeli, Baki'nin bir kasesi, Nedim'in bir şarkısı şiiri gerçekten sevenlerin hayranlığını kazanabilir. Bizi duygu yönünden iliklerimize kadar sarsabilir. Ama düşünce yönünden topluma yeni görüşler getirmez. Divan edebiyatında nesir yazıları birkaç didaktik temanın dışında fazla-

ca bir zenginliği yoktur. Bazen bu edebiyatın nesri de süslü püslüdür.

Halk edebiyatı halka daha yakın görünmekle beraber gelenekleri bakımından divan edebiyatının özünden pek ayrılmaz. Dili daha Türkçe, daha halkın dilidir. Halk edebiyatı içinde de divan şairlerine özenip onlar gibi Arapça, Farsça terkiplerle şiirler yazan halk ozanları da vardır: Dertli gibi, Aşık Ömer gibi... Bazen bir köy kahvesinde, bazen bir şölen- de halk ozanları elinde sazları ile şiirlerini müzikleştirerek okurlar. Halk şiirinin kendisine özgü nazım biçimleri içinde *koşma*, *mani*, *türkü* genellikle *bağlama* eşliğinde okunur. Karacaoğlan'ın bir konuşması, anonim halk edebiyatının bir manisi veya türküsü yerine göre pek hoşumuza gidebilir. Örneğin Karacaoğlan'ın

Ela gözlü nazlı dilber
Koma beni el yerine
Altın kemirin olayım
Dola beni bel yerine

dizelerinin güzelliği bizi hayran bırakabilir, ya da

Adam aman yakamaz
Bedeni bol yakamaz
Ermenide güzel çok
Urum gibi yakamaz

manisinin cınasları söz oyunundan hoşumuza gidebilir, ama bu hoşlanış pek geçicidir, sabun köpüğü gibi uçar. Mani söyliyeni sözlerle oyunundan başka bir şey değildir... Bu dizelere dayanarak nasıl evrensel edebiyat yapılabilir ki? Belki bir roman, bir öykünün orasına burasına serpiştirilebilir, çeşni, garnitür kabilinden... Daha fazlası yapılabilir mi?

Bizim Divan şiiri de, Halk şiiri de ya şarkı, ya türkü için yazılır çoğunluk. Pek çok divan şiiri ile halk şiirinin belirlenmiş olması da bu görüşü kanıtlar.

Nef'i'nin "Tut-i mucize güyem ne desem lâf değil/Çerh ile söylesemem ayinesi saf değil" beyti bestesi kadar güzeldir. İster tekke müziğinde, ister halk türküsünde olsun popülizmin ilkelliğine kaçarak onları divan şiirinden üstün saymak ya edebi zevksizlik ya da edebi bilgisizlik örneğidir. Bazı ilericiler aydınlar arasında bilerek ya da bilmeyerek sağcılarla aynı paralele düşüp "Kültürümüzü sahip çıkmak" savı altında popülizmin ya da uvriyerizmin batağına düşerek edebiyatımıza evrensel boyutlar kazandılabiliyor mu?

2000'e Doğru dergisinin Kasım 87 sayısında gene müzikle ilgili Ahmet Kaya'nın pek yerinde değindiği şu cümleleri yazıma alıyorum: "İlerici, çağdaş, toplumsal sanat yapma çabası içerisinde olan bazı arkadaşların halâ tekke ezgilerini devrimci türkü diyerek

savunuyor olmaları ve bunları icra etmeleri beni şaşırtıyor. Nasıl oluyor da Pir Sultan Abdal gibi bir Şii fanatığını Kazanoğlu gibi feodal toplum yapısı içerisinde yol kesen, ağaya kızıp kızını kaçıran, sürüsünü dağıtan, göçebelikten yerleşikliğe geçmemekte direnenleri sosyalistlerin ozanı olarak göstermeye çalışırız? Feodal koşullarda her kafa tutanı devrimci bir odak olarak görmek yanlış... Yıl 1987 ve artık aydınlarımız Paris metrolarında Pir Sultan'dan türküler söylemiyorlar. "Tevekkülealallah" gibi tekke ezgilerini devrimci türkü gibi göstermekten vazgeçelim."

Sanırım Ahmet Kaya'nın hakkı var. Tek tanrılı dinlerin bütün mezhepleri daha çok egemen din anlayışına karşı savasır, egemen güçlere karşı değil. Yıllar yılı Sünni-Alevi çatışmasının nedenleri sınıf karakterinden çok dinsel fanatizmdir. Nitekim Alevilik ya da Şiiliğin egemen din olduğu ülkelerde ne denli gerici konumlara büründüğü görülmektedir. Dinlerdeki birkaç "merhamet" hükümlerine sığınarak onlarda sosyal adalet ilkeleri görmek bilime aykırıdır. Gerçi dinler, özellikle tek tanrılı dinler doğuş dönemlerinde egemen güçlere karşı başkaldırma niteliği gösterir gibi oluyorsa da konuları gereği hepsi de tutucu karakterlidirler. Hele iktidarı ellerine geçirdikten sonra terör ve despotizm açısından "Klerus'un "Kayzer"den daha ileri gittiği tarihsel bir gerçektir. Onun için Türkiyeli çağdaş düşünürlerin bence ilk görüşlerinden biri de "aydınlanma çağı"na katkıda bulunmaktadır. Ne iyi ki bu görevi yapan aydınlar az da olsa vardır. Bir yanda bilim, öte yanda inanç... Bu iki kavram birbirinin karşıtıdır. Çağdaş kültürde belirli tabuların üstüne varmak, onların bilimsel analizlerini yapmak, safsatalarını ortaya koymak gündemin en önemli maddelerindedir. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde "uygarlıkların beşiği Anadolu" diye övünüp, bu uygarlıklara o çağın da gerisinden bakarak bilimsel düşüncenin zaferine pek erişilemez. Bu anlamda müziğin öteki sanat dallarından daha etkili oluşu nedeniyle çok önemli işlevsel bir görevi var. "Öz musikimiz dururken gâvur mızıkasına ne gerek var" diyen kültür müsteşarlarının, "Bize Türk-İslam eserleri yeter, gerisi Yunanlıların olsun" diyen Kültür Bakanlarının yönetiminde söz sahibi oldukları bir ülkede bazı sol düşün adamlarımızın da onlarla aynı paralele düşüncesine çağdaş kültüre kayıtsız kalmaları bize ileride Rönesans'a kayıtsız kalmaktan da daha pahalıya oturabilir. Çağımızın kültür kavramı dinamik karakterlidir. "Başka ülkeler, başka kültürler" tasnifi bugün kapitalizmin de, emperyalizmin de işine gelebilir, ama yazı yazmaya özenen kimselerin göz önünde tutmaları gereken bir nokta da yazmaktan çok "düşünmek" olmalıdır. Düşünmek, şöyle gerçeğe varmak için düşünmek mahalle kahvelerinde desteksiz atmak kadar kolay değildir.

Bir ulusun uygarlığını anlamak için güzel sanatlarına bakmak yeter. Özellikle bu sanatlarda müziğin, edebiyatın, resmin, heykelin durumu nedir? Bugün kafamızı ütülercesine dinletilmeye çalışılan müzik, yüz ağartacak bir müzik midir? Sonra müzik salt şarkı ile türkü müdür? Şiir sözle, müzik sesle, resim gözle yapı-

lır derler. Gözümüzü doğayı ne kadar inceleyip yorumlamıştır bugüne dek, bunu hiç düşündük mü?

Tarih ve Toplum dergisinde en dik-kate değer gözlemi sağıcların "ulu hakan göksultan" solcuların "kanlı sultan" dedikleri II. Abdülhamid yapıyor: "...Doğrusu alaturka musikiden hoşlanmam. İnsana uyku getirir. Alafranga musikiyi tercih ederim. Bilhassa *opera* ve *operetler* pek hoşuma gider. Hem size bir şey söyleyeyim mi? Alaturka dediğiniz makamlar Türklere ait değildir: Yunanlılardan, Acemlerden, Araplardan alınmıştır. Türk çalgısı davulla zurnadır, derler ya: bun-

da da tereddüdüm vardır. Bu iki çalgı da Arapların imiş. Bir tarihte, Türkistan taraflarında seyahat etmiş bir zattan tahkik ettim. O tarafın köylerinde eskiden beri çalınan çalgı sazmış. Bizde de Anadolu'nun asıl köylerinde daima saz çalınmış..."

Abdülhamid gibi siyaseti Türkçülere karşı olan bir padişahın ancak Türkçü fikirlere bağlanabilecek bu görüşe sahip çıkmasındaki çarpıklığa burada değinmekle yetinelim, diyor Bülent Aksoy. Biz de burada Abdülhamid'i bazı ilerici(!) solculara örnek göstermemizin talihsizliğine değinelim.

Güdük Şiir

Yere bir şey olmaz yağmur yağmakla
azıcık ıslansa bile
kalanyla idare edersin.

Oturma izinlerin alınmış
seçme izinlerin çalınmıştır
orda da burda da güneş ve gül
ağızlarındadır arsız ve yırtık aslanların.

Şiir militan olmasın dersin
kelimeleri didik didik eder
mangaldan kestane-kebab
sıcağı sıcağına yersin.

Dile bir şey olmaz Duisburg'da
azıcık anası mağdur kalmışsa da
altmışüçten buyana
kalanyla idare edersin.

König caddesine kültür
ortalama ayda bir
sucuk ve birayla gelir
ortasından geçtiğinde tezgâhların
bir güzel görgülenirsin
parantez içinde yani
yine bi kültürlenirsin.

"Kuru gürültü"
ya da
"Bok boku kenefte bulur" deyimlerini
lazım olduğunda bir solukta hatırlıyorsan, üzülme.

Şiir zorlamaya gelmez
nerden kopacağı bilinmez
çok da bunalırsan arada işte
kesersin güdük şiiri böyle kaldığın yerde.

Olur da bitmez.

Kenan SİNANOĞLU

22.10.87

Türkische Mädchen

Gesine LASSEN

Die Mädchen gelten als Spiegel der Familie und als Träger der Familienehre. Aufgrund dessen wird bei den Mädchen sehr viel Wert auf ihr Auftreten und ihre Erscheinung gelegt. Es ist einfach schöner für ein Mädchen, wenn es einen Rock oder ein Kleid trägt. Hosen sind in traditionellen Familien an Mädchen nicht gern gesehen. Ein Mädchen wird seinen Eltern und Gästen gegenüber zur Höflichkeit und Aufmerksamkeit erzogen. Im Beisein von Älteren redet das Mädchen nicht viel, am besten nur dann, wenn es aus Bedingungsgründen fragt: »Wollen Sie noch eine Tasse Tee?«, »Wollen Sie noch einen Teller Suppe?« etc. Die Aufgabe eines Mädchens zu Hause ist es, den Vater (eventuell die Brüder) und die Gäste zu bedienen und zu bewirten. Es bringt die Hausschuhe, die Getränke, das Essen. Dabei steht es meist im Hintergrund und wartet auf Anweisungen des Vaters, damit es sofort zur Stelle sein kann, wenn der Gast etwas benötigt. So etwas wie eine eigene Persönlichkeit, die das Mädchen entfalten soll, ist eine unbekannte Größe in der generellen türkischen Erziehung. Wichtig ist, das Mädchen bedient gut, kann handarbeiten, hält sich zurück, wirkt eher etwas schüchtern oder unterwürfig. Seine Beine darf es im Beisein seiner Eltern oder gar von Gästen niemals übereinanderschlagen. Das wäre ganz ungehörig. Auch sollte es niemals laut lachen. Rauchen ist nicht erlaubt, tanzen zu Hause und sich schminken ebenfalls nicht. Zurückziehen kann sich das Mädchen auch nicht, da es meist mit zwei, drei, vier anderen Geschwistern ein Zimmer teilt. Die Mädchen bleiben zu Hause und helfen da, während die Brüder nach draußen dürfen und dort, von der Gemeinschaft wenig beachtet, spielen, herumspazieren etc.

Die Mädchen sind einer ständigen Kontrolle der Gemeinschaft ausgesetzt. Wenn die Eltern sich etwas über die Strenge hinwegsetzen, so kontrollieren die Nachbarn um so stärker und setzen viele Gerüchte in Umlauf. »Hast Du gesehen, wie Mustafas Tochter wieder rumläuft. Das ist doch eine Schande, sich so zu schminken. Der Mustafa soll sich nicht wundern, wenn seine Tochter bald mit dem Nächstbesten wegläuft. So wie sie jetzt rumläuft. Wenn das meine Tochter wäre...«

Auch außerhalb der Familie gibt es für ein Mädchen so gut wie keine Freiheiten. Es darf nicht einfach, weil es Lust hat, ins Kino, höchstens, wenn der große

Bruder mitgeht. Es darf in keine Eisdielen oder ein Café gehen, Spaziergehen schon gar nicht. Bei all diesen Handlungen würde es sich im Verständnis der traditionellen türkischen Gemeinschaft nach außen hin zeigen, anbiehern wollen, anders: es sucht einen Jungen und zeigt sich der Öffentlichkeit und wäre damit für jedermann ansprechbar. Das darf nicht sein. Das Mädchen soll sitzsam leben, bis es die Eltern verheiratet. Also darf es nicht alleine (mit Freundinnen) weg.

Bei Hochzeiten oder Verlobungen gestattet man türkischen Mädchen einen kleinen Freiraum. Sie dürfen sich hübsch herausputzen, sich mit Schmuck behängen, sich schminken. Jeder Vater ist hier stolz auf seine schöne Tochter, die er hiermit zur Schau stellt. Während der Feierlichkeiten werden die Mädchen recht wenig kontrolliert. Sie können tanzen (Folklore und Bauchtanzen) und ihre Fähigkeiten darin zeigen. Sie können im Festsaal hin und her laufen (zu einem anderen Tisch, zur Tanzfläche, zur Toilette) und sich damit wieder präsentieren. Sie können die jungen Bur-schen beobachten und ihnen heimlich schöne Augen machen. Sehr oft gehen die Mädchen zur Toilette, um ihre Haare neu zu frisieren, ihr Make-up aufzufrischen, eine Zigarette zu rauchen. Bei solchen Festen sind die Vorräume der Toiletten stets mit sich schminkenden oder rauchenden Mädchen verstopft. Wesentliche Gespräche stehen bei einer solchen Feierlichkeiten nicht im Vordergrund. Wichtiger ist das allgemeine Repräsentieren.

Im alltäglichen Leben haben es einige Mädchen auch geschafft, sich kleine Freiräume zu halten, für ein Treffen mit Freundinnen oder mit einem Freund. Selbst harte Kontrolle und harter Druck können eine Zuneigung zwischen Mädchen und Junge nicht verbieten und unterbinden. Die Freundschaft eines türkischen Mädchens mit einem Jungen ist eine sehr gefährliche Angelegenheit. Es muß immer befürchten, von Verwandten, Freunden und Bekannten der Eltern gesehen zu werden, die den Eltern sofort — innerlich etwas triumphierend — Mitteilung machen würden. Das Mädchen hätte dann viel Druck, eventuell auch Schläge auszuhalten, weil es ehrlos gehandelt hat und Schande über die Familie gebracht hat. Umgekehrt ist es für einen Jungen nicht verwerflich, wenn er schon mal eine Freundin hatte. Er fängt eben an, ein richtiger Mann zu

sein. Das gehört dazu. Die Töchter müssen sich ducken, die Söhne dürfen mucken!

Freiräume, die sich die Mädchen z.B. geschaffen haben, sind: Gang in die Bücherei (unsere Stadtbücherei war lange Zeit ein beliebter Treffpunkt für Jungen und Mädchen zum Quatschen), das Verpassen von Bus und Bahn, Unterrichtsausfälle nicht angeben und zur angegebenen Zeit zu Hause erscheinen oder einen etwas gefälschten Stundenplan angeben (längere Unterrichtszeit). Türkische Eltern haben meist kaum Kontakt zur Schule wegen Sprachschwierigkeiten, Hilflosigkeit und Angst vor Behörden und können es von daher schlecht kontrollieren.

Heiratsdruck

Wenn ein Mädchen in der türkischen Gesellschaft über 18 Jahre alt ist, beginnen die Verwandten mit psychischen Mitteln, das Mädchen und seine Eltern quasi zu einer Heirat zu zwingen. Das Interesse des Mädchens und auch der Eltern sind hierbei oft zweitrangig, wichtig ist, wie die Verwandtschaft, die soziale Gemeinschaft, in der man lebt, mit der man zu tun hat, urteilt, welche Erwartungen diese hat: Z.B. »Es ist langsam Zeit, daß Du heiratest, Du bist ja schon 17/18. Sonst bist Du zu alt und keiner will Dich mehr haben.« Die durchschnittliche kleinbürgerliche Arbeiter- und Bauernschicht erwartet, daß ein Mädchen spätestens mit 18 ans Heiraten denkt und die Eltern auf Angebote des einen oder anderen FreiERS reagieren, damit das Mädchen unter die Haube kommt.

Oft noch suchen die Eltern des Mädchens oder des Jungen — auch hier in der BRD — einen geeigneten Partner für ihr Kind aus. Viele Söhne und Töchter akzeptieren dieses System noch, da die Eltern ja mehr Lebenserfahrung haben und eher wissen, welche Person gut in die Familie paßt. Die beiden Partner werden sich mit der Zeit schon aneinander gewöhnen und sich mögen. Das hatten die Eltern und Großeltern auch so erlebt. Liebe ist nicht das absolute Heiratskriterium, da sie mit der Gewohnheit wächst. Wichtiger ist, daß die Eltern und die Gemeinschaft den zukünftigen Bräutigam akzeptieren. Die Braut hat mehr oder minder zu reagieren auf die Erwartungen und Wünsche von außen.

Bei den modernen türkischen Familien suchen sich die Kinder natürlich ihren Partner selbst. Aber auch die Kinder

aus traditionelleren Familien haben eine Möglichkeit, gegen die Eltern zu opponieren und ihre Liebe für einen bestimmten Partner darzustellen. Ayse und Mehmet sind zusammen weggelaufen, nennt man es dann. Der Junge hat seine Freundin getroffen, und sie sind zusammen ein bis zwei Tage von zu Hause fortgeblieben bei Freunden, im Hotel etc. Danach müssen die beiden heiraten, so verlangt es der Moralkodex, auch wenn die Eltern der beiden überrumpelt wurden und nicht glücklich sind. Das Mädchen gilt als berührt. Dem Jungen obliegt es, die Ehre des Mädchens wiederherzustellen. Das geschieht durch eine Heirat. Eine unerfreuliche Form, die Heirat zu erzwingen, ist die Entführung eines Mädchens. Ein Junge hat Interesse an ihr, sie aber nicht an ihm. Er entführt sie, damit zwingt er sie ihn zu heiraten.

Ein Mädchen soll so früh wie möglich heiraten, damit seine Ehre (Jungfräulichkeit) gewährleistet ist. Solange das Mädchen unverheiratet ist, achtet der Vater auf seine und des Mädchens Ehre. Ist es verheiratet, tritt der Vater dem Ehemann seiner Tochter die Rolle als Behüter, Beschützer, Verantwortlicher ab. Eine Frau (Mädchen) gefährdet also bei anstößigem Verhalten nicht nur ihr Ansehen, sondern gleich das der ganzen Familie und besonders das ihres Vaters oder ihres Mannes, was bestraft werden muß. Umgekehrt gefährdet ein anstößiges Verhalten eines Jungen (Mannes) nie die Ehre der Familie oder des Vaters.

Je später das Mädchen heiratet, desto größer ist die Gefahr, daß es sich hier und da schon mal mit einem Jungen befreundet hat, mit ihm geht, eventuell auch intimere Erfahrungen macht. Werden dann diese Kontakte von der sozialen Umgebung, von den Eltern, wahrgenommen oder als Gerüchte zugetragen, gilt das Mädchen als ehrloses Mädchen (nie gilt hierbei der Junge als ehrlos). Es hat damit nicht nur seine eigene Ehre befleckt, sondern auch die der Familie. Wie weit das Mädchen in der Freundschaft zu einem Jungen gegangen ist, ist nicht seine persönliche Angelegenheit oder die Angelegenheit von ihm und seinen Eltern, sondern die Gemeinschaft richtet es als ehrlos (Straßenmädchen) und ehrenhaft (Familienmädchen). Das zwingt zu einem Theater, da sich fast jedes Mädchen mal verliebt und mit dem Angehimmelten etwas unternimmt: spazieren gehen, Bücherei. Viel ist da sowie-so nicht möglich.

Doppelgesichtigkeit

Um seine Interessen zu wahren, wird das Mädchen zur Doppelbödigkeit, Doppelmoral, zum Lügen erzogen, um überhaupt als Person mit eigenen Interessen existieren zu können.

Da die türkische Erziehung nicht hinielt auf Identität der Persönlichkeit,

kommt es nur zum Teil zu Krisen innerhalb der eigenen Person des Mädchens. Es lernt, gekonnt mehrere Rollen nebeneinander zu spielen zur Bewältigung seiner Alltagsproblematik.

Ob diese Rollen zueinander passen oder sich gar ausschließen, wird nicht reflektiert. Da Reflexion innerhalb der Erziehung nicht erlernt wurde, bleiben somit auch Abstraktions- und Übertragungsfähigkeit unentwickelt. Jede Situation wird zu einer neuen Situation ohne übergreifenden Zusammenhang zu anderen. Allein die Verhaltensmodi, wie man sich in der jeweiligen Gruppe zu wem verhalten soll, unterliegen einer bestimmten Norm (ob Vater, großer Bruder, Fremder). Nachdenken über sich und die Welt wird in türkischen Familien nicht so gern gesehen, »da das Leben doch schon schwer genug ist, was soll ich mir davon den Kopf voll machen. Der schmerzt nur. Lieber nicht denken, das ist bequemer.«

Bei einem nicht zu verhindernden gelegentlich doch stattfindenden Nachdenken des einen oder anderen Mädchens kann es dann zu enormen persön-

lichen Konflikten und seelischer Zerrissenheit kommen. Psycho-somatische Erkrankungen treten auf. Einige der Mädchen, die dem Leidensdruck nicht mehr standhalten können, bringen sich um.

Doch wie zum Schutz der eigenen Mädchen ist die türkische Gesellschaft auf Doppelgesichtigkeit aufgebaut, die einem überall und allerorts im Umgang mit türkischen Menschen begegnet. Ähnlich ist es auch in unsere Sprache übernommen worden: etwas türken, einen Türken bauen. Viele türkische Mädchen lernen situations- und gruppengemäß auf die jeweiligen Situationen und Gruppen zu reagieren. Das Repertoire kann schlagartig wechseln von ehrfurchtsvoll ergeben bis hin zu total abgebrüht und verlogen. Diese Mädchen haben gelernt, flexibel mit denen an sie gerichteten Erwartungen umzugehen. Sie haben die Rollen verinnerlicht. Für sensiblere Mädchen allerdings ist so ein extremes Ausweichen in verschiedene Rollen undurchführbar. Sie erleiden ihr Mädchensein und ihre Eingeschränktheit, während die gewitzteren unter den Mädchen es zu nutzen wissen.

Existenz oder das tägliche Brot

Am Abend
nach einer Lesung
über ausländische Frauen
in einem Restaurant
die Betroffenheit
klang noch nach
als er kam
mit seinem fremden Gesicht
und uns schüchtern
rosa Rosen anbot
wir brauchten keine Blumen
doch er brauchte den Erlös
seiner schönen Rosen
niemand verstand es
bis auf einen
selber Flüchtling
und in der Fremde hier
er kaufte eine Rose
und überreichte sie mir
mit einem sanften Lächeln
ging der Rosenverkäufer fort.

5.5.86

Gesine LASSEN

Bir Öykü

Dükkânın Önü

Selçuk BARAN

Gençler satımevinin sahibi Mehmet Börtlü, dükkânın önündeki gölgeli kaldırımında bir aşağı bir yukarı gidip gelmekteydi. Böyle dolanıp dururken, dip tarafı üzerinde dönenen sivri bir kavunu andırıyordu. Şişman bir adam sayılmadı gerçi. Şu var ki, bedeninin bütün eti, yağı sanki belinin çevresinde toplanmıştı. Omuzları da daracık ve iyice düşüktü, başıyla birlikte bir koni meydana geliyordu.

Bunalıcı bir sıcak vardı ve Mehmet Börtlü'nün canı sıkılıyordu. İçerisi kaldırımdan daha serindi serin olmasına ya, karanlıkta tek başına kalamıyordu. Çünkü dükkana kimsenin uğradığı yoktu. Kasabalılar sanki sıcak havada çıplak gezerlermiş gibi, giyecek hiçbir şey satın almıyorlardı. Giyecek bir yana, iplik, don lastiği, düğme bile istemiyorlardı. Karşı kahvede oturanlarda da hayır yoktu. Hepsini tavlaya, pişiriğe dalmışlardı. İçlerinden şöyle bir "merhaba" gönderen bile çıkmıyordu. Zaten ağızlarını açtıkları yoktu. Yalnızca pulların ve zarlarn keskin, cırlak sesleri durgun havayı şöyle bir aralıyordu, o kadar. Çarşıdaki sessizlik hiç de olağan gelmiyordu Mehmet Börtlü'ye. Radyolar, plaklar susmuştu. Sanki kasaba, üzerine bir uğursuzluğun çökmekte olduğunu biliyordu da, farkında değilmiş gibi, gene de isteksizce bekleme anını geçiştirmeye çalışıyordu.

Gökte tek bulut yoktu. Ama güneş ışığı, kül renkli bir örtüden sızarmışçasına parlaklığını yitirmişti. Kuşlar bile terdirindi. Belki de bu yüzden şakımiyorlardı. Kahvenin önündeki çınara kümeler halinde konup konup kalkarlarken yalnızca kanat sesleri duyuluyordu. Bir silah patlasa, yoldan geçen bir araba devrilsen, bir büyük gürültüyle bütün gerilmiş sınırlar boşalırseydi... Böyle düşünüyordu Mehmet Börtlü.

Dükkânın önünden biri yaşlı, öteki genç iki adam geçti. — Ölümler geliyor demez, diye anlatıyordu yaşlı adam, yeni bulduğu bir gerçeği açıklar gibi. — Genç, ihtiyar da ayırmaz. Tanrı'nın işi... Nereden bileceksin?

İhtiyarın yanındaki delikanlı besbelli bu sözleri dinlemiyordu. O da:

— Canım sıkılıyor diye yakınıyordu. Durmadan sıkılıyordum. İstanbul'a mı gitsen acaba?

Marangoz Salih, Kör Salih dikiliverdi o zirada karşısına. Sırtında yepyeni bir lacivert file gömlek, yanında oğluyula... Kör Salih'in, bacak kadar oğlunu ne demelere yanında gezdirip durduğunu düşündü tuhafiyeci. Ve fena halde bozuldu. Üstelik oğlanın kafası, öteki kasaba çocuklarının gibi en azından üç numara tıraşlı bile değildi; sarı yumuşacık kahkülleri yaz-kış kaşlarına değirdi. Şimdi de bir elinde kocaman bir meşin top, ötekinde bir külah dondurma tutuyordu.

Marangoz Salih kör falan değildi aslında. Sağ gözünün arkasında mercimek iriliğinde bir kare leke vardı, o kadar. Kimilerine göre böyle bir kara lekeyle o gözün görmesi olanaksızdı. Hatta Salih'in başını hep sağa doğru eğmesi de sol gözünün görüş alanını genişletmek içindi. Öyle diyorlardı. Kimilerine göre, —az çok okumuş kişilerdi bunlar— leke gözbebeğinde olmadıkça zarar etmezdi. Ama okumuşlara önem veren yoktu; kestirip atıveriyordu kasabalılar:

— Aadaam, diyorlardı, —bir kere adı köre çıkmamış mı bunun? Sağ gözü görse de bir, görmese de...

Kör Salih gözündeki lekeden, bütün bu sorunlarla birlikte, önüne geçilmez bir tiksintiye de uyandırdığını seziyor olmalıydı ki, gözünün biçimsizliğinin yarattığı olumsuz duyuyu gidermek için boyuna gülüp duruyordu. İşte şu Tanrı'nın cezası havada bile gülümsemeyi, hatta terlemeden durmayı becerebiliyordu.

Kör Salih'i severdi Mehmet Börtlü. Onu, gerçek bir dostu karşılar gibi karşıladı, halini hatırlını sordu. Elini arkadaşıca Salih'in omuzuna koyacaktı ki, lacivert file gömleğine ilişiverdi gözü. "Benim dükkânın malı değil bu," diye geçirdi akıldan. Ve havaya kalkmak üzere olan elini arkasına bağlayıp:

— Eee, Kör Salih, diye söze başladı, —baba oğul iki dir-

hem çekirdek uğramışsınız sokaklara... Ne o, işler yolunda galiba?

Kör Salih iyi bir haber veriyormuş gibi gülümsemesini daha bir yayarak:

— Yoo, dedi, —bildiğin gibi kesat... Oğlanın bu gün doğum günüydü de, şöyle parka gidelim dedik.

Sonra sokağın orta yerinde oğlanın sarı kahküllerini okşadı.

— Doğum günü mü? İlahi Kör Salih, o da nereden çıktı? Baban mı doğum günü kutlardı senin, ha?

— Ee, ne yaparsın zaman değişti Mehmet abi, dedi marangoz daha bir tatlılıkla ve dükkânın önündeki çarpık bacaklı masava oturdu. Sonra tuttu, oğlunu da çekti, yanına aldı.

— Eskiden böyle file gömlek falan giymezdik. Ama bak, şimdi giyiyoruz. Öyle değil mi?

— File gömleğe de gömlek mi derim ben? Delik deşik bir şey. Yel esse buz kesersin içinde. Sıcakta dersin, terini çekmez. Kısacası sağlığa uygun değil hiç... Şu seninki sözün gelişi, iyi bir mal mı bakalım? Markası nedir, yıkanmaya gelir mi, sordun mu? Belki de güneşte ağarırverir, he?

— Hediye bu be Mehmet abi! Hediyenin markası mı sorulmuş?

— Hediye ha! Bak sen! Kimin hediyesi ki?

Salih'in yanakları kızardı, önüne baktı:

— Karımın, dedi usulca, —geçende İstanbul'a gittiydi ya hani. Gelirken getirivermiş.

Sanki bir silah patlamış ya da arabanın biri karşı eczane-nin vitrinine girmişti. Adama bak sen! "Karım" demeyi de nereden öğrendi? Öfkesini belli etmemek için başını çevirdi. Uygun bir süre geçtikten sonra marangoza döndü. Gene de adamcağıza saldırmaktan geri durmadı:

— Nerdeyse yemek zamanı... Seninkinin elinde dondurma. Bu sıcakta amel edeceksin oğlanı.

Selçuk Baran'ın ilk öykü kitabı 1973 Türk Dil Kurumu Ödülü'nü kazanan *Haziran*, 1972'de yayımlanmıştı. Çoğu kere "küçük" diye nitelendirdiğimiz insanların hiç de küçümsenmeyecek yaşamları, umutları, yanlışları, okuru yersiz coşkulara, yersiz hüznülere sürüklemeyen bir yazar sağduyusuyla işleniyordu bu kitapta. "Kent-kırgını" kişilerdi bunlar.

Yazara 1978 Sait Faik Öykü Armağanı'nı kazandıran ikinci kitabı *Anaların Hakkı*'nda, toplumsal çalkantının tam ortasında yaşayan, sürüp giden keşmekeşi kendi özel, abartısız ama dirençli başkaldırısıyla göğüslemeye çalışan aynı kişilere rasladık. Yörelere değişse de —öykü mekanları değişse de— yazarın, koyu umutsuzluk içinde umuttan vazgeçmeyen öykü kişileri değişmiyordu. Yalnız, yapayalnız bırakıldıklarında bile kendi kalabalıklarını yaratmayı biliyorlardı.

Kış Yolculuğu'nda Baran, toplumun kıyılarına itilmiş kişilerin kimlik bulma sorununa ağırlık veriyordu. Düşünsel tartışmalar aracılığıyla iletiyordu aynı bildiri-yi.

Baran'ın Milliyet Roman Yarışmalarında mansiyon alan iki yapıtı var: *Bir Solgun Adam* ve *Bozkır Çiçekleri*. *Bozkır Çiçekleri* ancak geçtiğimiz yıl yayımlanabildi. Yazarın on yıl önce tamamladığı uzun öyküsü *Tortu*'nun 1984'te yayımlandığını düşünürsek, Selçuk Baran'ın belli bir okur kitlesine erişme tezcantlığından kaçındığını, belli bir duyarlık ve birikim paylaşmasında buluşanlar, buluşacaklar için yazdığını, bu uğurda edebiyatta kılı kırk yardığını söyleyebiliriz.

Tomris UYAR

Kör Salih'in oğlu, çevredeki çocukların pek çok korktukları tuhafiyecinin kendisinden söz ettiğini duyunca, babasının koltuğunun altına, sokuldu. Yüreği öylesine kaygıyla doluydu ki, bir süre dondurmasını bile yalamayı unuttu. Bu yüzden sıcakta eriyen dondurma bacaklarına damlamaya başladı. Kör Salih'in oğlu şöyle bir baktı tuhafiyeciden yana. Onun artık kendisiyle ilgilenmediğini görünce, dondurmanın kalanını öylece ağzına tıktı. Dili, damağı, boğazı uyuşuverdi. Küçük bir ateş yuvarlağı ya da dikenli bir top yumuş gibi oldu. Gene de sesini çıkarmadı. Kıpırdamadı bile. Biraz kendine gelince bacağındaki dondurma damlalarını silmeye yeltendi. İşte o sırada çok kötü bir şey oldu. Kırmızı, siyah kareli meşin top, elinden fırladığı gibi yolun ortasına doğru yuvarlandı. Babası topun peşinden gidince çocukcağız, tıpkı dev bir kavunu andıran kızgın tuhafiyeciyle ve onun gözlük camlarının ardından bütün bütün büyümüş gibi görünen öfkeli gözleriyle karşı karşıya kalıverdi.

Kör Salih topu yakalayıp yerine oturuncaya kadar geçen kısa süre içinde, Mehmet Börtlü, oğlanın gözbebeklerinde yoğunlaşan korkuyu görmüş, bir hoş olmuştu. Yutkundu, önüne baktı, sırtından ter boşandı. İşe yarar bir şey söylediğini sanarak:

— Şimdiki çocuklar talihli dedi, sesinin bir türlü yumuşatmadığı sert tonuyla. —Kadrini bilseler bari. Biz de çocuk mu olduk sanki. Dondurma, top neymiş... Varsa yoksa sopa... Şu kulaklarına bak! Rahmetli babam her fırsatta kulaklarına yapıyordu. Öyle burardı ki, acısından üç gün ovunurdum. İşte bu yüzden kulaklarını uzadı.

Eğilmiş, Salih'e kulaklarını gösteriyordu. Salih'in oğlu da baktı. Gerçekten kocaman kulakları vardı Mehmet Börtlü'nün. Belki de doğuştan öyleydi, ama kendisi, "babam yaptı," diye tutturuyorsa kimsenin bir diyeceği olmazdı. Şu var ki, Salih'in oğlu onları, panayırılarda seyrettiği pehlivanların kulakları gibi şiş şiş, yamru yumru gördü nedense. Giderek tuhafiyecinin başı, gövdesi falan yok oldu da, bir çift adam boyunda kulak kaldı geriye. Çocukcağız, babasının sol yanına iyice yapıştı ve bir daha da yerinden kıpırdamadı.

Şimdi Mehmet Börtlü'nün çenesi açılmış, boyuna konuşuyordu. Marangozun yüzünden hiç eksik etmediği tasasız gülüşü bahar yağmuru gibi doluyordu içine. Öfkesini falan unutmuyordu. Ama Kör Salih kalıcı değildi. Oğlunun sarı kafasını bir kez daha okşayarak:

— Hadi, dedi, —annen sofrayı kurmuştu çardağın altına. Ayrarı da soğutmuştu. Kim bilir neler pişirmiştir sana. Yürü, gidelim de bekletmeyelim.

— Otur, otur, dedi Mehmet Börtlü telaşla.

— Birer gazoz için de öyle gidin. Sıcakta iyi gelir. Kahveciii!

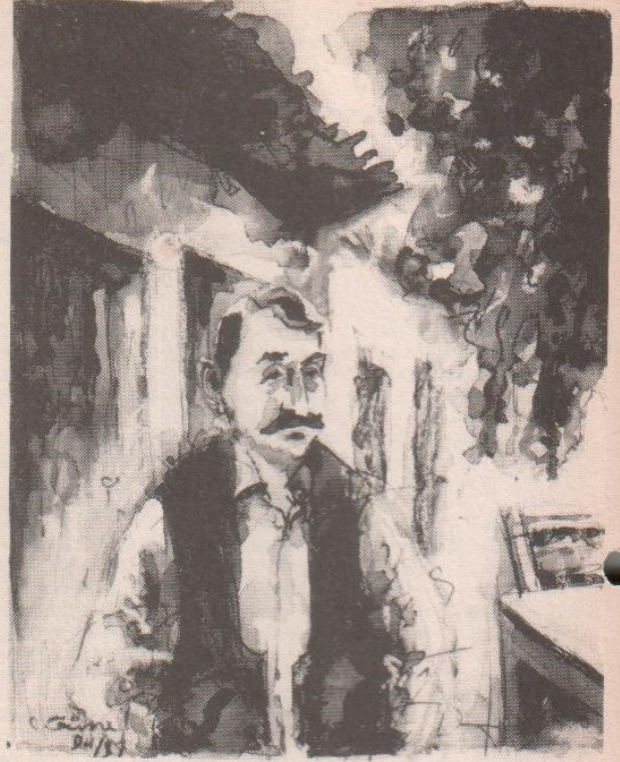
O yaşlı adamla yanında yürüyen delikanlı gelmişti aklına. İhtiyarın "ölüm geliyorum demez ki," diyen sesi kulaklarında daydı. Yüreği gümbürdüyor, kulakları vınlıyordu. Kuşlar ne diye susmuşlardı sanki. Boğazına bir yumruk tıkanı. Kör Salih'in oğlu giderlerse bir sıkıntı, bir onmazlık su yüzüne çıkıverecek. Ne zaman başladığı bilinmeyen... Hayır bu gün, bu sabah değil. Ölümden söz eden o ihtiyaçla ilgisi yok hiç. Belki de kendisine Mehmet adı konmadan başlayan... çizilen... Yazgı mı? O da değil... İnsanın elinden bir şeyler geliyor pekâla canım. Bir dükkanı aklını kullanarak iyi idare etmek iyi para kazanmak gibi... Başka?

Kör Salih masanın üzerinden inmişti bile. Şimdi de oğlunu indiriyordu. Baba-oğul elele tutuşmuş köşeyi dönerlerken arkalarından baktı. Az daha otursalardı... Ama madem ki çardağın altında kurulu sofraları bekliyordu, kalamazlardı. İşte belki de bu Mehmet Börtlü'nün yazgısıydı.

Onlarla birlikte bir daha yerine getiremeyecek bir şey de gidermişti. Kör Salih'le konuşacakları daha bitmemişti. Bir şey, çok önemli bir şey eksik kalmış, tamamlanmamıştı. Kör Salih azıcık daha otursa bir çözüm yolu bulunabilir miydi? Ona bir soru sorabilir ve bu sorunun kesin, aydınlatıcı, gönendirici yanıtını alabilir miydi?

Kafasında henüz biçimlenmeye başlayan soruyu bulmak için dükkandan içeri girdi. Dükkanın karanlığına, sessizliğine sığındı. Kasanın yanındaki iskemleye çöktü. Başını avuçlarının arasına aldı.

Didinir dururdu bu Kör Salih. Öyle çok çalışırdı ki! Gene de karısını, çocuğunu sık sık parka, sinemaya götürmek zamanı olurdu. Cambaza, tiyatroya bile giderlerdi. Üstelik durmadan da gülerdi Kör Salih. Tanrı'nın cezası hep gülerdi. Kimseyle atıştığı görülmemişti. Hastalıklı, kendine bir tek öğlünden başka çocuk doğuramayan, doktorlara görünmek

Desen: Sait Günel

için sık sık İstanbul'a giden karısıyla nasıl bir ömür sürerdi ki! Şimdiye kadar kimsenin karısıyla ne yaptığını düşünmemişti Mehmet Börtlü. Ona neydi elin karısından? Ama öğlen vakti kocasıyla çocuğu için çardağın altına sofraya kur, ayran soğutan bir kadın merak edilirdi. Hastalıklının biri olsa bile. Kadının yorgun, soluk yüzü, cılız bedeni, adını bilmediği hastalığı, kimselerde bulunmayan bir erdem gibi görünmeye başlamıştı nerdeyse tuhafiyeciye. Kadının ince mavi damarlı, hafifçe titreyen ak elleri vardı. Bir gün dükkana geldiğinde sağ eli koyu renk bir kumaşın üzerine uzanmış, orada şöyle bir an durmuştu.

Öfkesi, sıkıntısı geçmişti. Ne var ki, şimdi de nasıl duyuracağını, gidereceğini bilmediği, belki de ilk kez duyduğu bir özlemle, tutkuya varan bir istekle doluydu. Kör Salih'e soraçağı sorudan vazgeçti. Ürküyordu. "Anlar iyi bal yaptı mı bari?", "Küspeler kaçtan gitti?" demeye alışmış bir adam için yeterince yalın olmayan konulara dalıp gitmek tekin değildi. Gene kapının önüne çıktı. Çımarın yapıkları pır pır ediyordu şimdi. Gök de birden kapanmıştı. Kuzey yakasında, dağlara doğru bulutların aralandığı yerden ince sık çizgilerle üçgen bir aydınlık iniyordu.

Az sonra yağmur, çarşının üzerine de indi.

"Kör Salihler çardağın altını acele boşaltmışlardır," diye geçirdi aklından tuhafiyeci. Buna sevindi mi, üzülür mü bilemedi. Yağmur giderek hızlanıyordu. Beş-on dakika içinde sokaklardan seller akmaya başladı. Kaldırımlar bir saçak altı bulmak ya da evine varmak için koşuşanlarla doluydu. Sonra kimselikler kalmadı dışarda.

Yağmur hâlâ yağıyor, Mehmet Börtlü üstüne başına sıçrayan damlalara aldırmadan dükkanın önünde gidip geliyor. Uzaklardan çığlıklar duyuldu birden:

— Çay yükseliyor!

Kahveye ve dükkana sığınanlar, sağanağa aldırmadan dışarı fırlayıp kuzeye doğru yöneldiler. Mehmet Börtlü, evinin çay kıyısında olduğunu aklına bile getirmedi. Karısının iri kalçalarını, tıpkı karısı gibi tombul, hareketsiz, koyun gözlü kızlarını, Almanya'ya gitmek için sırasının gelmesini bekleyen ve mor ipek gömlekle dolaşan oğlunu düşündü yalnızca. Omuzlarını silkti.

Dükkanının tentesinin altından çıkıp bedenini sonsuz yağmur damlalarına bıraktı.

Orhan Pamuk ile Söyleşi

Aydın YEŞİLYURT

Sayın Pamuk, üç hafta kadar F. Almanya ve Hollanda'da kaldınız, çeşitli edebiyat akşamlarına konuk oldunuz. Toplantıya katılanlara başta kendi romanlarınız ve edebiyat anlayışınız üzerine bilgiler verdiniz, çeşitli soruları yanıtladınız. Üç haftalık bu programı bir de sizin ağzınızdan dinlesek..

Onbeş günden fazla süren bu "programı" kısaca anlatmak mümkün değil. Türkiye'de sorduklarında "bütün ömrüm boyunca bana yetecek kadar trene bindim!" diyorum. "Yorgunluktan uyuyamıyorum," diyorum. Kimi zamanlar, "ben buralarda ne yapıyorum diye kendime sorduğum oldu," diyorum. Ama ne yaptığımı biliyorum tabii. İyi okuyucuların, edebiyatseverlerin toplandığı büyük şehirlerde kendi kitaplarımdan, edebiyatta ne yapmaya çalıştığım, edebiyat sorunlarından söz ediyordum. Küçük üçra şehirlerde ise kendi kitaplarımdan, edebiyattan ve edebiyat sorunlarından söz eden bir yazarın da varolabileceğini kanıtlamaya çalışıyordum. Almanya'yı gördüm, Almanya'da Türkiye'yi yaşayan Türkleri gördüm. Beni en çok şaşırtan şeylerden biri Almanya'da yaşayan Türk yazar çizerlerinin Almanya'daki edebiyat hayatından, Alman dili ve edebiyatından (bir-iki istisna dışında) kopukluğu oldu. Almanya'da, Türkiye'dekinden daha hareketli, güçlü, canlı bir yayın edebiyat, okuyucu dünyasının çevresinde bulunmak sanki bu Türkleri hiç heyecanlandırmıyor. Sanki bu olgu onlar için ilgilenecek bir şey, Almanya'daki kültürel hareketlilikte olum-

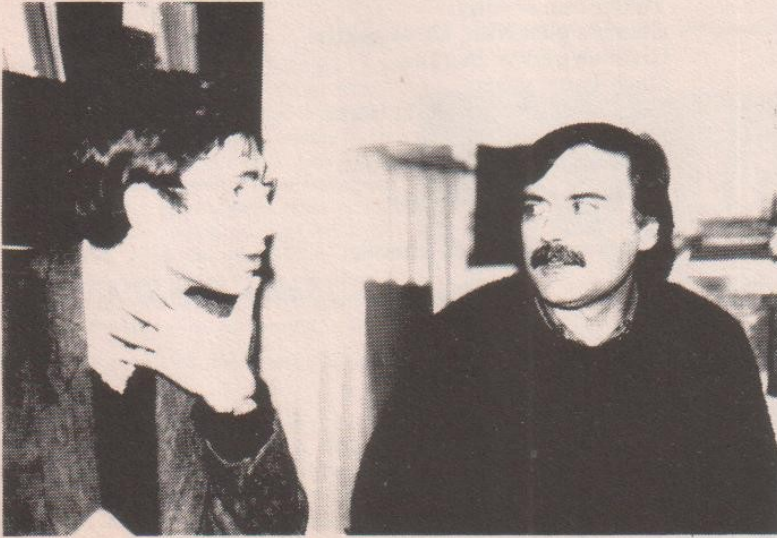

lu bir şekilde etkileneceklerinden sanki bir çok edebiyat heveslisi Türkiye taşrasında yaşıyormuş gibi hareket ediyor. Almanya'ya göç etmişler, ama orada göçmen gibi değil, az sonra Almanya'dan da başka bir ülkeye göç edecek biri gibi yaşıyorlar: Alelacele indikleri bir trenden sonra bir yenisini beklerken yemek-içmek hariç çevreleriyle pek fazla ilgilenmeyen yolcular gibi...

Cevdet Bey ve Oğulları'nı 19.

Yüzyıl roman anlayışı içinde yazdığınızı söylediniz. Daha sonraki romanlarda bu tekniği geliştirdiğinizi ve özellikle "Beyaz Kale" ile klasik roman anlayışını terkettiğinizi anlıyoruz. Bu değişimi nasıl izah ediyorsunuz?

Bu değişimi roman zevkimin değişmesiyle açıklıyorum. Sonra bir kere kullandığım bir roman biçimini bir daha kullanmak istemiyordum. Bunu ancak o biçim ile çok olağanüstü bir şey yapabileceğime kendimi inandırabildiğim zaman yaparım diye düşünüyordum.

Bildiğiniz gibi edebiyatın şiir kolunda, ülkemizde zaman zaman kutuplaşmalar olmaktadır. Garip Şiir Akımı, II. ve I. yeni gibi. Ancak roman alanında böyle ortak çıkışlara rastlanmıyor. Böyle ortak anlayışlar geliştirmek roman için olası görülüyor mu? Başka ülkelerde bunun örneklerinden söz edilebilir mi?

Başka ülkelerde romanda ortak çıkışlar var. Söz gelimi Fransızların "yeni romanı". Bizde ise "köy romanı" denen dışında yok. Bence olup olmaması da çok önemli değil. Önemli olan yazarların yaptıkları şeyler hakkında düşünüyor olmaları. Kendi biçimsel gerilik ya da eksiklikleri hakkında, bence, romancılar da şairler kadar düşünce sahibi olmalı ve bu düşünceleri romanlarının "konuları" kadar sorun etmelidir. Akımları "akım" yapan şey de bence budur:

Yaptığının bilincinde olmak. Elbette yaptığı konusunda pek fazla düşünmeden harikalar yaratan yetenekli yazarlar da vardır, ama onlar da kendilerinden öncekileri, ya da hiç olmazsa ne istemediklerini bilirler.

Son yedi yılda Türkiye'de okur kitlesi açısından nitel ve nicel bir değişimden söz ediliyor. Bu değişim sizce nasıl açıklanır Baskı dönemlerinde kitlelerin edebiyata ilgisi artıyor yargısı içinde bir olumluluk taşısa bile bunun asıl nedenleri üzerinde neler söylemek istersiniz?

Son yedi yılda okur kitlesi değişti. Ne kadarı askeri darbe sonrası ortamdandır, ne kadarı "zaten olacaktı!" kestiremiyorum. Sanat psikolojisi çekici bir şeydir belki, ama edebiyatı sevenler için de bir tuzaktır: Hiç bir yazar yaptıklarının, kendi yazdıklarının sosyolojisini yapmaya kalkışmamalı bence.

Türk edebiyatı kendi sınırları içinde olumlu bir seyir izlese bile (ki bu gözleniyor) henüz evrensel ölçülere ulaşmaktan uzaktır yargısı sizce doğru mudur? Doğru ise nedenleri üzerinde biraz dururmusunuz?

Doğrusu "evrensel" kelimesinden hoşlanmıyorum. Bizde kabaca "yurtdışında ünlü olmak" anlamına geliyor bu. Türk edebiyatına yurtdışında öyle pek fazla ilgi yok, bu doğru. Bunun nedenlerine gelince; sanki bu bir ölçüde "neden kalkmamadık", cinsinden bir soru; nasıl cevaplamalı, insan bilemiyor. Alimlerin nedenleri saatlerce sıralayacağı ve bula-mayacağı, cahillerin bir cümlede her şeyi açıklayacağı cinsten bir şey. Türkçenin ücra bir dil olması gerçeği bir teselidir belki.

Pek çok yazarımız edebiyat yaşamında çeşitli yazım türlerinde ürünler veriyorlar. Siz yalnızca roman yazıyorsunuz. İlerde başka türleri de denemek istiyor musunuz? Böyle bir çalışmaya gereksinim duyuyor musunuz?

Şiir hiçbir zaman yazamayacağım tabii: Bu bana imkansız bir şeymiş gibi geliyor. Hikâye tasarımlarım var. Arada bir deneme ve eleştiri yazmaya çalışıyorum, yazıyorum çünkü dergilerden, gazetelerden beni heveslendirerek istiyorlar. Benim roman dışında asıl kullandığım yazın türü, gördüğünüz gibi sorulu cevaplı röportajlardır. Edebiyat kitaplarının pek fazla önemsemediği ama özellikle 20. yüzyılda çok öne çıkan bu türde "yaratıcı olmalıyım" diye düşünürüm. Röportaja inanırım, severim. Bir kitap dolusu röportajım var, ama istediğim kadar iyisini yapamadım. Daha diye düşündüğüm de olur. Röportaj insanın kendi çelişkilerini, sorunlarını, öznelliğini yapmacıklıktan uzak olarak yansıtabilmesi için bire bir.

Ellerimle Başladım

Ey göğsüne kapandığım gece, tanıksın
Önce söz yoktu

Altı gün ışık taşıdım dergâhına

Yorgundu Tanrı

Hücre zarlarımda bir telaş

Ve sözcükler sııkların ucunda

Ellerimle konuştum

Çamurdan doğma çıplak

Ey gülütcük süzdüğüm çöl dudak, tanıksın

Önce söz yoktu

Acılarımca haykırışlar

Tomurlandı gözlerimde

Sevdim suları, sevdamı sonsuz kıldım

Şimdi çılgın maviler

Belki açlığımı ayartan beni

Bir çalıntı elma ve sürgünlüğüm

Ellerimi kaldırdım ayaklarım tutsaktı

Bakışlarımda değişti tüm boyutlar

Önce ateş yoktu

Ve ben çaldım tanrıdan alevi

Ve mahkûmluğum yalın yürek

Yüreğim mağmamdı düşürdüm yere

Oldum bir alageyik

Geçtim tüm buzulları

Ey rüzgâra şarkı söyleyen başak, tanıksın

Bendim çoğalmaların sonunda Asena

Açlığım kadar yürüdüm uzak düştüm

Kucağımda ben büyüttüm Roma'yı

Ben yaktım tüm kentleri

Şimdi kaç dize kaldı

Yüklendim sevdayı

Gemisiz gitti Nuh, kürek çektim

Gizliden gizliye bugüne

Önce Tanrı yoktu

Var olan kapı komşu iki hücre

iki yürek

Ey ölümlü yaşıt aşk, tanıksın

Ellerimle başladı her şey

Ellerim bir tarih

Ve her şey ellerimde bitecek

Şahap ERASLAN

Ein Interview mit Hans Eggemann Leiter der Autorengruppe Mülheim a.d.Ruhr »Voneinander Lernen«

Hüseyin AKDEMİR

Unser Freund Hüseyin Akdemir, hat mit Hans Eggemann, dem Leiter der Mülheimer Autorengruppe, ein Interview für unsere Zeitschrift »DERGI« gemacht.

Stellen Sie sich unseren Lesern bitte vor?

Ich heiße Hans Eggemann und bin 1923 in Mülheim a.d. Ruhr geboren. Von 1948-1952 studierte ich Architektur in Karlsruhe. 1983 wurde ich als Stadtbau- und Stadtbaudirektor der Stadt Mülheim pensioniert. Seit 1985 leite ich die Mülheimer Autorengruppe.

Wann und wie haben Sie die Gruppe gegründet?

Anlässlich einer meiner Lesungen in Mülheim habe ich meinem Zuhörern meine Idee vorgetragen, einen Literaturarbeitskreis zu gründen. Das war genau am 7. Mai 1985.

Welche Ziele verfolgen Sie mit der Gruppe?

Wir treffen uns einmal in der Woche und in analysierenden Textbesprechungen sollen die Teilnehmer voneinander lernen und Denkanstöße für ihre eigenen Arbeiten bekommen. Wo nötig, gibt es Hilfestellung zur Anhebung des Sprachniveaus. Unsere Treffen bieten denen, die bis jetzt nur für die Schublade geschrieben haben, die Chance, ihre Arbeiten einem Publikum vorzustellen...

Was haben Sie zusammen bis jetzt erreicht?

... Wie gesagt, jeder hat in der Gruppe schon seine ersten Erfahrungen gemacht, vor einem Publikum zu lesen. Darüber hinaus, hatten einige der Autoren schon eigene Lesungen, andere lesen aus ihren Texten im Hörfunk. Das wichtigste Ergebnis unserer gemeinsamen Arbeit ist die Herausgabe eines Sammelbandes mit Gedichten und Geschichten im Juni 1986 und im Oktober 1987. Die erste Anthologie »Wir schreiben« war Anfang des Jahres 1987 vergriffen. Eine 2. Auflage wird vorbereitet.

Wie setzt sich die Gruppe zusammen?

Die Teilnehmer kommen aus allen Berufen. Da sind z.B. Hausfrauen, Pensionäre, Studenten, Angestellte. Allerdings arbeitet die Gruppe in wechselnder Besetzung, da immer wieder einige die Gruppe verlassen und andere hinzu-

kommen. Die Teilnehmerzahl liegt im Moment bei 20. Ich freue mich, daß zwei ausländische Mitbürger dabei sind. Jeder der sich für Literatur interessiert und Lust am Schreiben hat, ist herzlich willkommen. Wir treffen uns jeden Mittwoch um 20 Uhr in der VHS—Mülheim a.d.Ruhr.

Erhalten Sie irgendeine finanzielle Unterstützung für Ihre Arbeit?

Die VHS unterstützt uns, indem sie den Raum für unsere Treffen und Lesungen zur Verfügung stellt. Die VHS übernahm es sogar, unsere letzte Lesung auf Video aufzuzeichnen. Alle anderen Initiativen tragen wir finanziell selber. Allerdings haben wir uns auch nicht eine andere Art Unterstützung bemüht.

Was hat Sie veranlasst zu schreiben?

Der Anlass war meine Bekanntschaft mit der Lyrik von Rainer Maria Rilke. Und das dadurch erweckte Bedürfnis, meine Gedanken, Erlebnisse und Ereignisse in poetischen Bildern und Reimgedichten darzustellen. Nach anfänglichen gelegentlichen Versuchen entwickelte sich bei mir immer mehr die Freude an den reichlichen Mitteln der sprachlichen Gestaltung verbunden mit dem befreienden Gefühl, mir Kümernisse und Sorgen »von der Seele geschrieben zu haben«, eine erlebte Freude als Gedicht festzuhalten oder wichtige Ereignisse des Zeitgeschehens gedanklich zu verarbeiten.

Wie denken Sie über die deutsche Gegenwartsliteratur?

Ich halte nichts von Pauschalurteilen. Wie zu allen Zeiten gibt es gute weniger gute und schlechte. Die Lyrik, die mit Wortfetzen Preise gewinnt, ist nicht meine Richtung. Die Sprache kann ein poetisches Niveau haben, sollte aber dennoch verständlich bleiben. Modische Trends haben nichts Literatur zu tun, sie erweisen sich oft wie auch andere Künste, (z.B. Architektur) als schlichte Fehlentwicklung, die zu überwinden ist, auch wenn sie 10 oder 20 Jahre anhält.

Kann die Lyrik eine politische Funktion haben oder die Prosa?

Beide Schreibformen können mit Sicherheit politische Funktionen haben. Die Dichter sind die nicht anerkannten Gesetzgeber dieser Welt, hat sinngemäß ein kluger Kopf gesagt. Sie stellen oft das moralische Gewissen der Nation dar.

Wen lesen Sie gerne und warum?

Ich lese gerne Günter Gras. Er verbindet sprachgewaltige Formulierungen mit der schier unbegrenzten Fantasie, die wirklichen Ereignisse mit poetischen Bildern zu verklären. Ich lese gerne Böll, er ist ein geniales Erzähl-talent und ein politischer, kirchenkritischer sozial engagierter Meister der deutschen Sprache.

Mit dem Wunsch für eine weitere erfreuliche und erfolgreiche Arbeit bedanken wir uns für das Gespräch.

Ich bedanke mich auch für die Gelegenheit unsere Arbeit über Mülheim hinaus bekannt machen zu können. ●

Resime Sözcük Bulaştırmak

Sabahattin ŞEN

Resimden anlamayan, ressamın nasıl resim yaptığını da anlamaz. Hem resmi hem de ressamı tepetaklak yorumlar. Tepetaklaklık daha ilk tümcede ressam tarafından anlaşılır. Anlamadan bilmeden konuşan biri dağları devirir, denizleri kurutur. Hele bu iş plastik sanatlar adına yapılıyorsa... Al seyreyle sen gözüm gözün oyulmuşunu. Dünya ökünün de boynuzunda durmaz artık. Ressamın anlayılmayışına mı üzülsek, anlamayana mı kızsak? Kaldı ki, resimden anlayan kişiler bile işin içinden kolay kolay sıyrılamazlar...

Toplumumuzdaki plastik sanatlarla yaklaşımdaki sakatlık kendini her alanda gösteriyor. Nedir bizim şu Osmanlı uzantısı toplumumuzun resimden ve resamlardan çektiği. Aslında ne olursa olsun plastik sanatlarla karşı tavrımızı işin bir yerinden başlayarak koymamız gerekiyor. Yukarıdaki ilginç başlangıcı ele alarak olimpiyatı açmak istiyorum. Anlamak isteyenler beri gelsin...

Yazının ana ögesi sözcüklerdir. Bir yazarın tüm dünyası duygu ve düşüncelerini sözcüklerle sanatsal bir değer bütünlüğüne ulaştırır. Ressam da aynı sonuca elindeki çizgi, ışık-gölge, biçim, renk ve beneklerle ulaşmaya çalışır. Sözcüksüz dünyaya varabilmek için elindeki öğelerden birini kullanması yeterlidir. Günümüzde sanat dallarının yaşamlarını ayrı ayrı, bağımsız olarak sürdürdükleri ortamda olaya tek gözle bakmaktan kendini kurtaramayanlar, resim ile yazın sanatının birbirine çok ilişkili olduğunu, söylerler. Bununla bir bakıma ressamın yazına gereksinimi olmadan sanat yapamayacağını özellikle vurgulamak isterler. Ne hikmetse yazarın resimden anlaması gerektiği yorumuna hiç varılmaz. Yorum hep bir yana kaydığında bizim ülkemizin bir çok yazarları kendilerini yanlış kefede yanlış tartıda görme alışkanlığı edinmişlerdir. Kendi kefelelerinin ağır bastığını sanıyorlar. Oysa atı alan Üsküdar'ı çoktan geçti. İki dal birbirinden öylesine bağımsız ki, birleştirebilene aşkolsun. Resim bile kendi içinde parçalanmış, grafik, özgün baskı gibi... Zaman zaman da iç içe. Ama biz başkayız. Başkığımızın acısını yazarlarımızın resim sergilerine gitmekle, burunlarının dibindeki resimlere bakmama yazmazlığıyla müzelerle gitmekle çekerler, çekerler de çekmediklerini sanırlar.

Almanya'da ilkokula başlayan öğrenci Türkiye'de anaokuluna gitmişti. O rada ona "yağmur bulutları anaokullarını severler, biz gelirken, giderken dururlar dururlar da, hadi geçin derler!" öğretilmişti. Bana da zorla belletmişti. Büyüdü. Büyüdükçe yağmur bulutlarının durmadığını anladı. O öğrendiğini unuttu. Yağmur bulutları nasıl "hadi geçin!" demezlerse resim de yazarlara "hadi geçin!" demez.

"Gül olmadan karanfil olmaz, karanfil olmadan gül olmaz" diyemeyiz. İster gül dikerim ister karanfil. Değil mi ki ikisinin anası toprak. Yazının da resminin de anası insan. Güllün de karanfilin de kokusu, rengi var. Her ikisi de ayrı çiçeklerdir.

İnsanoğlu hem sözcükler hem de biçimlerle düşünebilme yeteneğine sahiptir. Ressamın sözcüklerle yazarın resimle düşündükleri olmuştur. Her iki sanatçı sanat yaratımında bir o yana bir bu yana gidebilir. Hiç gitmeyebilir de. Kesin yanıt vermek yanlış olur. Yanıt güçleştiren şey ressamın ya da yazarın bunlardan birine ne zaman yer verip vermediğini ya da hiç vermediğini bilmeyişimizdir. Ressam için şurası kesin: O biçimlerle, renklerle, çizgiyle, ışık-gölgeyle, benekle düşünmeyi ve yapmayı bilmek zorundadır. Dil ressam için resmin temel öğeleri dışında tamamlayıcı bir unsurdur. İşe sözcük karıştıran ressam yandı demektir. Dilin ve sözcüklerin ressamın yaratımında yer alması hiç salık verilmez. Ressamın gizi buradadır. Ressam her şeyi resmin öğeleriyle kavrayabiliyor ve onları sanatsal bütünlüğe ulaştırıyorsa ressamdır. Yolunu uzatan ve ona türlü engeller çıkaran sözcüklerle uğraşmaya zamanı olmamalıdır. "Tüfek icad oldu mertlik bozuldu!" diyerek "dil icad oldu ressamlık bozuldu!" değil. Ressam işine sözcüklerin ulaşamadığı yerden başlamazsa kendini hemen uçurumun dibinde bulur.

İnsan yaratıcılığının temelini sözcüksüzlük oluşturur. Oturduğu mağaranın duvarlarına resim yapan ilk çağ insanı yaptıklarını sözcüklerle düşünene kadar ya da yaptıklarını açıklayacak kadar sözcük biliyor muydu? Onu resim yapmaya iten olay korkuydu. Korku söze değil biçime dönüştü. Kendini korumak için sopayı taşla bağlayarak yaptığı silah için "bağlamak" sözcüğünü kullanıyor muydu? Dilsiz bir dünyanın varlığı insanı buluşlardan alıkoymamıştır.

Yapımızdaki bu temel varoluşun özellikleri günümüze dek gelişmiş ve zenginleşmiştir. Ressamın önünde daha kolay kullanabileceği sözcüksüz bir tasarım olanağı bulunmakta. Bu nedenledir ki sağır ve dilsiz birinin resim yapamayacağını hiç kimse öne süremez. Güllünç olur sürerse.

Dil, yaşamımızın bir çok alanında kullandığımız bir olaydır. Özellikle öğrenme alanında. Aynı derecede görsel olanakları da kullanmanın zorunluluğu vardır. Görerek ve yaşayarak öğrenme yönteminin önemini yadsıyamayız. Resam için de dil, sanatı öğrenmede bir araçtır. Sanatı yapmada kullandığı değil.

Sanat tarihi içinde ressamların konulu resimlerinde dilin kullanımını karşı sav diye örnek gösterebilirsiniz. Ta eski Mısır'a dek inebilirsiniz. Ama bu sanatın

ve sanatçıların özgün yaratımından çok egemen güçlerin baskısıyla belli kalıplara indirgenerek sınırları küçültülmüş, kötü bir örnek olmaktan öteye gitmez. Eski Mısır'da sanatçı tüm heykellerinde firavunları genç ve dinç göstermek zorundaydılar. Hiç yaşlı bir firavun ya da karanın heykelini gördünüz mü? Resimlerde tipler ve vücutlar kalıplaşmıştır.

Rönesans döneminde sanatçılar somut konularla dini öyküleri işlediklerinde kilisenin baskısı altındaydılar. Ama köprülerin altında çok sular geçmişti. Sanatçı özgün sanat yaratımında özgürdü. Sanatçının özgün kişiliğini ortaya koymasıyla sanatçı özelliğine kavuşuyordu. Konunun sanatı ortaya çıkarması yerine sanatın konulara ortaya çıkması dönemi başladı. Leonardo ve Mona Lisa'ya bakalım. Leonardo işe portre yapmak için girişmedi. Kafasındaki ışık ve gölgeyi, rengi, perspektifi ve ne olursa olsun yumuşaklığı yaratmak için portreyi seçti. İster konu ister nesne... Leonardo resmi, resim öğeleriyle düşündüğünden ressam olarak büyük olmayı başardı.

Dağlara çıkalım. Binbir renk, binbir çiçek görelim. Taşlara kayalara dokunalım. Sözcüklerle teker teker tanımadığımız bu nesnelere anlatmaya kalksak yazarın ressamın yanında şansı yoktur. Ressamın kafasında renk ve biçim olarak yer eden her şey yaptığı resimle bize daha kolay ulaşacaktır.

Türkiye'de sanat öğrenimim sırasında ilginç bir durum yaşadım. Bize gerek sazla gerek sözle ve gerek uygulamayla resim sanatı öğretilmeye çalışıldığı dönemdeyiz. Biz de sanat yapmak için binbir türlü katlanıp yumuluyoruz. Bize anlatılanlarla iş yapmaya koyuluyoruz. Bilemediğimiz rastlantılarla iyi işler çıkabiliyor. Ama çoğu başarısız. Habire çalışmamız öğütleniyor. Nasıl? Bilen,, açıklayan yok.

Bir gün kağıt ve çini mürekkebi aldım. Başladım doğadan çalışmaya. O söz senin bu söz benim, o kural senin bu kural benim diye diye çalışmaktan yoruldum. İçimde yaptıklarımın salt beni yordduğu duygusunu taşıyorum. Bir şeyler eksik... Anlamsızlık. Fırçayı yeniden elime aldım. Kafamda ne bir söz ne bir sözcük. Birkaç dakikalık hızlı çalışma sonucunda resim yapmayı bıraktım. Bu sonuncu resim çok beğenildi. Daha öncekiler güzelmiş ama duyarsız ve kuruymuş.

Bir çay bahçesinde iki saat boyunca sözcüksüz yaptığım resimde de aynı güzel sonuçta vardım. Resim yapmanın gizi böylece kafama dank etti.

Her iki çalışmayı baskı tekniğine uyarladım. Güzelliklerinden bir şey yitirmediler. Araya teknik denilen olay girdiğinden ilk tazelik ve duyarlılıklarından eksilmeler oldu. Bunun üzerine taşlar üzerine doğrudan doğruya çalışa-

rak taş baskılar yaptım. Tüm tazelik ve duyarlılıkla baskılar elde etmiş oldum.

Anlaşıldı ki, sözle resim gemisi yürümecek. Öyle olsaydı dünyanın en iyi akademilerini bitiren tüm insanlar sanatçı olurlardı. Oysa oran yüzde bir denilecek kadar az. Biçimlerle düşünmenin gizini burada bulmak gerek öyleyse...

Resime başlarken bittiğinde başladığınızdan bambaşka bir sonuç elde edebiliyor musunuz? Soyut başlayıp somut ya da tersi bir sonuca varabiliyor musunuz? Roman ya da öykü yazmıyor, resim yapmanın gizine varmış oluyoruz böylece...

İlk kez 1987'de kendi portremi yapmış oldum. Artan boyalarla renk uyumları üzerinde çalışırken hiç somut bir nesne düşünmezken önümde kendi portremi buldum. Neye niyet neye kismet, dedikleri gibi. Bir başka zaman makine-insan ilişkilerine başlamışken işkencede bir adam oluştu. Adını "Kardeşin Duyar, Eloğlu Duymaz" koydum. Piyango Zülfü Livaneli'nin bu şarkısına vurdu. Ne kardeşim, ne eloğlu, ne de Zülfü Livaneli duydu. Ben duydum. Baştan ne düşünürsem düşüneyim. Romanlar, öyküler, şiirler. Resme başlayınca yok olurlar. Bambaşka bir savaş alanında buluyor ressam kendini. İnsanı peşinden sürükleyen bu savaş alanında ressam durmadan yeni biçimlere girebilir. Savaşını ona göre sürdürür.

Bir kaç kez sözcüklerini yitirmeden bir sonuca varmayı denedim. Deneme yapmış olmak için denedim. İyi resimler yaptım. Farkında olmadan çalışmanın bir yerinde sözcüklerin terkedildiğini ve resime ondan sonra başlayıp bitirdiğini gördüm. Açıkçası deneme başarısız, resim başarılı oldu.

İki üç yıl kadar önce Serol Teber biz resamlara Nazım Hikmet'in şiirlerindeki tipleri resimlememizi istediğini söyledi. Serol'un bu işten ne kadar anlayıp anlamadığını bilmiyorum. Bildiğim bu konuyla ilgili Picasso için bir kitap yazdığı. Aynı önerinin benzerini Picasso'ya yapmıştı ne olurdu?

Picasso ismarlama resimlerden nefret ederdi. Başına gelmiş böyle birkaç olayın verdiği sıkıntılar nefrete dönüşmüş. "Gördüğüm gibi değil, düşündüğüm gibi resim yapıyorum. Aramıyorum, buluyorum" diyen bir ressamın ismarlama resimlerden nefret etmesi kadar doğal bir şey olamaz. Bir günde on tuvale resim yapan bir insan anlatacaklarını resimle anlatmıştır.

Picasso'ya ressamların düşünmeyen insanlar gibi gelişigüzel resim yaptıklarını söylemişler. Belleğimden kaldığına verdiği yanıt şu: Ressam çevresinde olan biten her şeyi kafasında toparlar. Onları belli bir bilinç ve estetik süzgecinden geçirdikten sonra bize onları bir sanat demeti olarak sunarlar. Sanırım bu düşünen insanların bile başaramadığı güç bir iş olsa gerek.

Çağımızda kuramdan uygulamaya, uygulamadan kurama alış-veriş yoğun şekilde yaşıyor. Sanatçılar da bundan etkilendiler. Resamlar kuramlardan hareketle sanat yapıtları gerçekleştirmeye çalıştılar. Hemen hemen hepsi konuya böyle başlayıp başladığı gibi bitirmenin hem güçlüğünden hem de olanaksızlığından söz ettiler. Kafalarında sözcüksüz biçimleme oluşmadan resme başla-

namayıp bitiremeyeceğinin bilincini ortaya koydular.

Braque adındaki kübist ressamın bir kurama varması ilginç: Birinci Dünya Savaşı'nda soğuk bir gün. Sığınmakta üşüyorlar. Kömür var. Soba yok. Erlerden biri bir gazyağı tenekesinin bir üstünden, bir de yanından süngüyle delik açıyor. Ters çeviriyor. "Böylece gazyağı tenekesi olan şey asıl görevini bırakıp soba görevini yapan bir nesneye dönüştü." diyor Braque. Yaşamda varolanın tuvalde de olmasında bir sakınca bulmuyor. Gördüğü her şeyi kafasında iyice biçimlendirip parçalayıp birleştiriyor. Seyircinin anlayıp anlamamasını düşünmeden yapısı ve işlevi değişmiş bir yığın biçimleri resim olmuş olarak görüyoruz.

Oturup da Nazım'ın şiirlerinden Serol'un istediği türden tipler yaratmak bizi sanat yerine yapmacığa sürükler. Nazım'ın şiirlerini okuyarak yapmaya çalıştığımız resmin piyangosunun Nazım'a çıkması olasılığı çok az. Sanatçının kendisine vurur piyango. Hele bir sanatçının resimleri sık sık Nazım'a çıkıyorsa bu işe şaşmak gerek. O iş biter, başka ozan aranır, derken sanatçı ne kendini ne sanatın gizini iyi kullanamamış olur. Özellikle müzik alanında bu işin cilki çıktı. Eline çalgıyı alan Nazım' a bulanıyor. Bir içtenlik kokuyor.

Mondrian benim en çok beğendiğim sanatçılardan biridir. Yıllarca ağaçlardan çalıştı. Bıkmadan usanmadan duygularının onu nereye götürceğini araştırdı. Her nesnenin ya yataya ya da dikeye doğru giden bir duyguyu yansıttığını çıkardı ortaya. Biçimle, renkle önyargısız... Boğuşa boğuşa... Başlangıçta hiç beklemediği bir sonuca bu. O çalışmalarına sözcüksüz başladı. Bu kuramla biçimlere yeni bir varlık anlamı kazandırdı.

Ya yıllarca Mondrian gibi taparcasına bilmediğin bir yerden başlar yıllar sonra bir bilinene varırsın, ya da bilmediğin yerden başlayıp başka bilinmeyenlere varırsın. Sözü sazi, arada sırada başa sokarak işi başına dolayip yolu uzatmanın hiçbir anlamı yok. Nasılsa, resme başlama anı, sözcüklerin bitimiyle mümkün olacaktır. Sözlerle oyalanmak kazancı olmayan yitirilmiş zamandır.

Düşüncelerimin buralarda resimi bir serüven olarak algıladığımı sezindim. İki yıl önce televizyonda seyrettiğim New York'lu resamlar programında düşüncemde tek başıma olmadığımı gördüm. Ressamın biri resim yapmayı serüven olarak düşündüğünü özellikle vurguluyordu. "Yaptıklarından iyiler de çıkar, kötü de" diyordu. "İyiler kalır, kötüler üzerinde iyi oluncaya dek çalışma sürdürülür. Böylece ben de resim yapılan yüzey doyumuna ulaşmaya dek serüveni sürdürürüm"le bitiriyordu konuşmasını.

Ressamın resmin öğeleriyle düşünme gerçeğinin altında insanlığın yaratılışının temel derinliklerinde akan sözcüksüz dünyanın açmış olduğu ve açmayı sürdürdüğü derin bir yatak bulunur. Her insana dağılmış kolu var. Dili uluslararasıdır. Çeviri gerektirmez. Yeter ki anlamaya çalışalım. Emeksiz ekme olmadığı gibi, çabalamazsak anlamadığımızı sanırız. Anlıyoruz sanısıyla yanlışla düşeriz.

Elimizde kördüğüm olmuş gibi gö-

rünen bir yumaktır resim. Gerçekten elimize kördüğüm görünümünde bir yumak alsak onu çözmede sözcüklerin yardımı söz konusu mudur? Körlük ya da sağırlıktan hangisini yeğlersiniz dense... Doğan çocuklardan biri kör biri sağır doğsa... Yaşam hangisi için daha zordur?

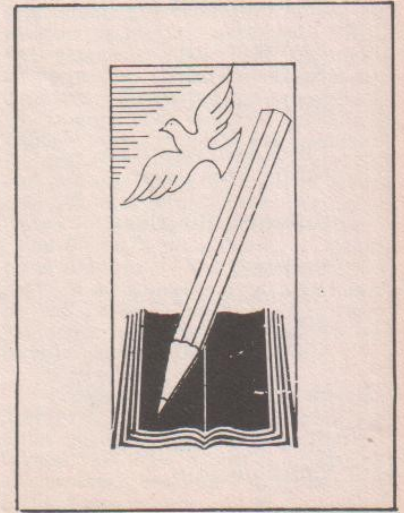
Van Gogh'un kardeşi Teo'ya yazdığı mektupları okursak yanarız. Ona renklerin etkisi sözcüğe dönüşmüş. Sözcükleri renge dönüştürmek Van Gogh'un işi değil. Onun mektuplarını okuyup Van Gogh'u anladığını sanan hiç kimse Van Gogh'un enerjisinin kasıp kavurduğu resimleri yapamaz. Soğuğu iliklerine kadar duymayan soğuğu anlamaz. Sarıda yanmayan kırmızının yakıcılığının derecesini bilmez.

Sapla samanı, denizle karayı birbirine karıştırırsak her yanlış hالتی yememiz mümkün. "Yüzmeyi bilmeyen yürümeyi, yürümeyi bilmeyen yüzmeyi bilmez!" denilir mi? Denirse "Hayda bree!"... "Konuşmayı bilmeyen konuşmaz, konuşmayı bilmeyen yürüyemez" di-yene izin verin de "Atma martini bre Debre'li Hasan yerler inlemin!" diye-yim. Avrupa'da ve daha dünyanın birçok ülkesinde bunun böyle didik didik edilerek sonuçlanmasının altından nice sular geçti. Bizlerse kapıyı bile aralayamamışız. "Öyleyse tartışamayız!" diye-rek kestirip atmışız. Oldu da bitti maşallah!.. Sünnetçi misin kardeşim?..

Yürekane düşüncelerimle kapıyı aralamaya çalıştım. Acaba kimin fincancı katırlarını ürkütmüş olacağız. Kapı aralığında selam verip girene kapımızı sonuna dek açacağız. Arı kovanından balı arıları kızdırmadan petek petek almasını beceririz belki...

Ressamın elindeki altın anahtar, anlattıklarımı belirtmeye çalıştım. Resam yanlış anahtar kullanmadığı sürece altın gibi, resimleri de paslanmaz. Suyu ateşi özelliklerine göre kullanır. Suyun içinde kömür korlanmaz. Resme bakan da umarın sobayla su testisini birbirine karıştırmaz.

Yirmi yılı aşkın resim uğraşımdan sonra ateş yerine suyun, su yerine ateşin kullanılmayacağını anlatabildimse bu kadirlik sonuç bana, görevini elinden geldiğince başarmaya çalışan insanın sevincini banmada yardımcı olacaktır. ●

Ataol BEHRAMOĞLU'ndan 3 Şiir

Sınırlar

Bayraklar yükseliyor
üstünde sınırların
sınırlara bölünmüş
Ömrü insanın

Sınırları aşmak
Sınırsızlığa ulaşmak

Sınırlar... Sınırlar...
yüreğin yüreğe
Ulaşmasını önleyen
Sınırlar... Sınırlar...
Ömrümüzü çevreleyen

Sınırları aşmak
sınırsızlığa ulaşmak

Ayıran nedir
yaprağı yeşilinden
Kuşu uçuşundan
Denizi mavisinden

Ayıran nedir
insanı insandan
Ülkeyi ülkeden
Yaşamı özgürlükten

Sınırlar... Sınırlar...
Ömrümüzü çevreleyen

Sınırları aşmak
sınırsızlığa ulaşmak

Alışmak ya da
sınırlara
sınırına boyunduruğun,
Dolap beygirinin
sınırına...

Sınırlı sevmeye
sınırlı gülmeye
sınırlı ağlamaya...

Sevincin sınırı
Kaderin sınırı
Sınırı öfkenin...

Sınırı başkaldırının
Sınırı direnmenin...

Sınırlar... Sınırlar...

Sınırları
Aşmak istiyorum
Sınırsızlığa
Ulaşmak istiyorum

Bayraklar yükseliyor
Üstünde sınırların..
Sınırlara bölünmüş
Ömrü insanın...

Kırk Yaşın Eşiğinde Şiir

Küçük heyecanlara paydos
Çünkü rüzgârla aynı yaştayım
Çünkü güneş kardeşim
Bir ırmakla sevişmekteyim

Bana artık dingin olmak
Bana yalnızlık yaraşır
İçimde şiirin güzelliği
Yaşamak sevinciyle yarışır

Güzeller güzeli ömrüm
Sana gitgide sevdalanıştayım
Nice emeklerle dokunmuş
Bir ince, bir nazlı nakıştayım

Küçük tasalara, tutkulara paydos
Çünkü evrenle aynı yaştayım
Başsız sonsuz doyumsuz
Bir başdöndürücü akıştayım

(Şubat 1981)

Karton Tabutlar

"Bir Belçika şirketi karton tabut yaparak gelişmekte olan ülkelere ucuz fiyattan ihraç etmeye başladı..."

(Gazeteler)

Ölenleriniz ve ölecek olanlarınız için
Tabutlarımız var, sert kartondan
Hem ucuz, hem kolay monte ediliyor
pratik oluşları bundan...

Sözelimi bir depremde
Kıtlık ya da savaşta on bin ölü verdiniz
İstedığınız sayıda tabutu
En kısa sürede yetiştiririz...

Çocuklar ve hayvanlar için
Üretim yapıyoruz ayrı boy ve tipte..
Karton hayvan tabutlarına ilgi
Artıyor gelişmiş ülkelerde gitgide...

Ölenleriniz ve ölecek olanlarınız için
Sert kartondan tabutlarımız var..
Gecikmeyin ısmarlamakta
Bayanlar! Baylar!

Verniklenmiş ceviz ağacından
Tabutta gömülecek değilsiniz ya!
Haydi, karton tabutlarımız!
Kullanışlı ve çok ucuz fiyata!

Heinrich Böll'ün 70. Doğum Yıldönümü ya da Sanatçının Angajmanı Üzerine

Cemil FUAT

21 Aralık günü Köln kenti Merkez Kitaplığında yaklaşık 400 ünlü yazar, sanatçı, yayıncı ve politikacı savaş sonrası Alman edebiyatının en büyük ustasının, Heinrich Böll'ün 70. doğum gününü kutlamak için biraraya geldiler. Bu kutlama töreniyle birlikte Böll'ün yaşamıyla ilgili bazı kesitler veren bir de belgesel sergi açıldı.

Bir rastlantı sonu katıldığım toplantıda saygılı bir sessizlik içinde sergiyi gezen insanlar arasında dolaşırken ve sergideki gazete kupürlerine, fotoğraflara, sayfalar dolusu elyazmalarına bakarken düşünüyorum: Böll'ü savaş sonrası Alman edebiyatının en büyük ismi yapan, ölümünden iki yıl sonra bunca yandaşının ve karşısının biraraya gelerek onun ölümsüzlüğünü simgelemek için 70. doğum gününü kutlamalarını sağlayan şey nedir? Bu soru sadece O'nun yeni biçimsel araştırmalara gerek duymaksızın her yaptığında yepyeni bir içerik ve şiirsellik, yepyeni yaşam boyutları, ulaşılmamış derinlikler ortaya koyabilen sanatsal yaratıcılığıyla, büyük edebiyat ustalığıyla yanıtlanabilir mi?

Kuşkusuz hayır. Böll'ün tartışma götürmez yazın ustalığını onun insana karşı beslediği derin sevgiden, demokrasiye ve özgürlüğe olan savaştan inancından, önce insan sonra sanatçı ve yazar olarak girdiği politik angajmanlardan ayrı düşünmeye çalışmak onun sanatsal yaratıcılığının içini boşaltmaktan başka bir şey olmazdı.

Böll çağının devraldığı evrensel mirası, ulusunun biriktirdiği tarihsel deneyleri, dilinin kültürünü yaratıcılıkla işleyen bir sanatçıydı fakat bunları yapabilmek için de yaşamının her dönemini politik angajmanlarla ören bir aydıdı. Karşıtlarının kendisine yönelttiği ağır suçlamalar, saldırılar, onun insan özgürlüğünün, demokrasinin, halklar arası barışın yılmaz savunucusu olarak önde yürümesini engelleyemedi:

Adenaur'e kafa tutan, F.Almanya'nın yeniden silahlanmasına karşı çıkan, 67-68 yıllarında Springer'e karşı gösterilere katılan, olağanüstü hal yasalarına karşı mitinglerde konuşan, o yıllarda öğrenci hareketine karşı yönelen devlet terörünü mahkum eden, 70'li yılların başında Baader-Meinhof grubuna karşı girilen provokatif suçlamaları ve kısıktırları eleştiren —bu nedenle Anayasa Komuna Örgütü evine baskın ve aramalar düzenledi— 79'da F.Almanya Liyakat Nişanını Devlet Başkanı Water Scheel'den almayı reddeden, 81'de "Krefeld Barış ve Silahsızlanma Çağrısı"na katılan, "Nötron Bombası ve Silahlanmanın

Tırmandırılmasına Karşı Avrupalı Yazarlar Çağrısı"na Karşı Avrupalı Yazarlar Çağrısı'nı imzalayan, 83'de ABD'nin Nakaragua'daki Sandinist rejimi devirmek için giriştiği komplolara karşı ünlü altı ülke yazarlarının çağrısını kaleme alan (görece kısa yaşamına sığdırdığı tüm etkinlikleri burada sıralamak olanaksız) bir mücadeleciydi Böll.

O, 66'da Hristiyan-Liberal Koalisyon sonrası CDU/CSU ve SPD "Büyük Koalisyonu" başlarken "Devletin mevcut olabileceği ya da olması gerektiği her yerde sadece iktidarın bir kaç çürüyen kalıntısını görüyorum ve çürümüşlüğü bu görünüşü değerli kalıntıları sıçanca bir kudurganlıkla savunuluyor" diyecek kadar radikal bir "politikacı"ydı. Ve yaşamının sonuna dek demokrasiye, hak ve özgürlüklere yönelen her türlü olumsuzluğa gittikçe daha radikal bir şekilde karşı çıkmaya devam etti. 70 başlarında aydınlara yöneltilen karalama kampanyasını, meslek yasaklarını en uzlaşmaz bir tutumla eleştirirken şöyle yazıyordu: "Sorun benim şahsıma indirgenirse (ben her zaman bu sorunla başa çıkarım) ve binlerce ve onbinlerce öğretmenin, redaktörün, yazarın ve profesörün nasıl bir yıldırmayla karşı karşıya olduğu düşünülürse aydın düşmanlığı ifadesi haklılık kazanır... *Tek başına savaşanların* bunca yük altına sokulduğu bir demokrasi tehlikededir. Demokrasinin doğallığının hakim olmadığı yerde demokratik anayasa, demokratik hükümet tehlikededir." (Humus Değil Çöl Kumu)

Böll sanatçı içtenliğiyle ve insan olgusuna beslediği sarsılmaz inanç ve sevgiyle örülmüş içgüdülerine dayanarak her zaman doğru bulduğunu yaptı. Böylece kimi zaman onun angajmanlarını belli bir partinin, belli bir politik akımın programlarıyla sınırlandırılmış, güncel politik belgeleri arasına sıkışmış görmek isteyenleri hayal kırıklığına uğrattı. 60'lı yılların başında "Labyrinth" adlı dergide hristiyanlık temelinde adil bir toplum arayışına giren Böll bir katolikti ama hiçbir zaman kilise duvarlarının arasına sıkışmış bir medyum, dünyanın papanın vazalarıyla algılayan bir dargörüslü olmadı. Nitekim 1969'da anayasanın özüne aykırı olduğu görüşüyle kilise vergisi vermeyi reddeden, resmi kiliseye karşı mücadeleyi yükselten ve 1976'da eşi Annemarie ile birlikte kiliseden çıkan yine Böll oldu.

O, Vietnam'da Amerikan saldırganlığını her zaman lanetlemişti ama "karşı devrimcilere yardım ediyor" eleştirisine aldırmaksızın nesiller boyu emperya-

lizmin saldırılarıyla, içsavaşla perişan olmuş insanlara yardım elini uzatmak için "Vietnam için bir gemi" kampanyasının başlatılmasına katılmaktan geri kalmadı. O, sosyalizmin ve Sovyetler Birliği'nin F.Almanya'daki dostlarından biriydi ama bir dönemin "disident"i Sacharow'u koruması altına almaktan, Devlet Başkanı Andropov'a Sacharow'un tüm haklarının derhal geri verilmesini isteyen bir mektup yazmaktan çekinmedi. "Disident gezgincilerin hancıbaşı" suçlamasına karşın Lew Kopelew'i evinde misafir etmekten onur duyduğunu söyleyebilirdi.

Doğum, ölüm ve sayısız çelişkilerle örülmüş yaşam sürekli kendini yenileyerek değişiyor. İnsanlar ölüp gidiyor. Geçici doğrular silinip unutuluyor. Kalıcı olan ne? "Katharina Blum'un Kaybolan Onuru", "Bir Palyaçonun Düşünceleri", "Saat Dokuz Buçukta Bilardo", "Margaret'le Buluşma", "Yas Tutabilme Yeteneği" ve daha onlarca yapıt... Ve insanlık Böll gibilerinin bıraktığı mirasla zenginleşerek yaşamaya devam ediyor, daha güzel günlere doğru yol alıyor.

Serginin sonuna gelmişim... Yüreğimde 80'li yılların başında Türkiye'de çoğu yazarın, sanatçının, aydınının çekingen suskunluğunu izlerken içimde yer eden o ince sızı, kafamda angaje sanat, sanatçının angajmanı üzerine sayısız soru yavaşça çıktım kapıdan.

Bir Haber Spikerinin Konuşan Gözleri

Gönül ÖZGÜL

Hafta sonuydu. Nasıl geçireceğimi yine bilemiyor, düşündüklerimi kağıda dökemiyordum. Oysa bir yıldır en önemli işim öykülerimdi. Onları yazmak, eleştirmene postalamak, gelecek yanıtı beklemek...

Türkiye'ye, eleştirmene telefon açabilirdim. Öyle de yaptım. Üçüncü telefonumda yerinde bulabildim. Nasıl olundu tavrım. Hasta, ilgiye gerekli biri mi. Yoksa, öykücülüğe soyunmuş, havalı, kendini beğenmeye başlamış ciddi, kupkuru sesli biri mi? I-ih hiç biri olamazdım ben. Kendimdim yine. —Halloo burdaki ben deyip çok neşeli konuştum. Bir de yerinde oturmuyor, işleri hep sekretere bırakıyor diye sitem ettim.

Haftalardır mektubunu bekliyordum. Pazar günü bütün öykülerimi okuyacak, yanıtını gönderecek bana. Onun eleştirisinden sonra öykülerime güveniyordum. Yazdıklarım iyi mi, kötü mü karar veremiyor, şimdilik değerlendirecek düzeyde olmadığını biliyordum.

Sevindirici haberler verdi bana. Öykülerimin genelinde iyi olduklarını söyledi. Birinin yayınlanacağını... Sevincim, onu da neşelendirdi. Şimdi hemen oturup bir öykü yazmamı söyledi. Masaya geçin yazın dedi.

—Masam yok. Burası hippie evi dedim. Hippie değildim. Ama evim mobilyasız, bana göre rahattı. Nerede yazdığımı sordu.

—Bağdaş mı kurup yazıyorsun...

—Evet dedim. Bazen de tramvayda yazıyorum.

Sonra telefon konuşması bitti. Ufacık evimde yapacak işim yoktu. Öykücü olduğumu sanan ben, son günlerde yazmadığımı düşündüm. Başladığım bir çok öykünün içinden çıkamıyor, hepsini saçma buluyordum. Yoksa bu kadar mıydı gücüm. Eleştirmene de yakınmışım az önce. Yazamıyorum. İki haftadır dondum. Kendime nazarım değdi demiştim.

Televizyonu açtım. Belki beni duyulandıracak bir olay gözlemlerdim. Hayır. Çok boş bir dönemimdeydim. Hiç bir şeyden esinlenmiyordum. Aklıma da yazacak bir konu gelmiyordu. Televizyonda haber okuyan spikeri kendime benzettim bir an. Bu akşam pembe giymişti. Tesadüf pembe blüz ve kazaklıydım ben de. Evet. Sanki o bendim. Yüzü güzel değildi. Çirkin bile denebilirdi bu kadına. Ama gözleri gülüyor, gözleriyle konuşuyordu sanki. Bir çift gözün böylesine etkileyici olup, yüzün güzel olmayan çizgilerini saklayacağını ilk kez görüyordum.

Dikkatle gözledim onu. Bir anda televizyon camından çıktı o insan. Evime konuklandı. Onu davet etmemiştim ben. Ama aklımdan geçenleri gözleriyle okumuş gibiydi. Hep gözlerimin içine bakarak konuşurken, beni de okumuş, onun gibi birine gereksinmem olduğunu anlamıştı sanki.

Yer minderlerinden birine ilişti. Pabuçları da pembeydi. Tek odalı evimde onları çıkarmadan da oturabileceğini söyledim. Temizdi altları.

Seni, hüznünlü görüyorum aylardır dedi.

—Evet. Aylardır raporlu olarak evdeyim. Doğru bir hastalığım da yok. Bir roman yazmayı düşünmüştüm bu sürede. Tasarı olarak kaldı. Yazamadım. Zamanın üretimsiz, boş geçmesi üzücü. Üstelik altı aydır telefonum altı kez çalmadı. Bir kez davet ettiğim arkadaş uğradı. Giderek konuşmayı unuttuyorum.

—Konuşmayı unutmamak için, akşamları televizyonda okuduğum haberleri bir kez de sen tekrarlar dedin.

—Olabilir... Almancamı geliştirmek için iyi bir yöntem belki. Ama ben Türkçemi de yitirdiğimi duyumsuyorum.

—Öyleyse dedi, telefon konuşması yap Türkiye'ye her gün.

—Çok pahalı. Ödenemeyecek kadar çok. Uzun konuşulmuyor.

—Türkçe kitapları yüksek sesle oku dedi.

Kitaplığımda dolastırdım gözlerimi. Çoğu, burda rahat bulunan politik kitaplardı. Onları okumuş, bazılarını anlamış,

bazılarını anlamamıştım. Yeniden okumak, yazılarımda gelişmemi sağlamaz diye düşünüyordum. Şimdi çok iyi yazılmış roman, öykü türünde kitaplar okumam gerekliydi. Onları da Türkiye'ye gidince bulabilirdim. Çoktandır bir şey okumadan, dağarcığımdaki sözcüklerle yazmaya çalışmıştım.

Öyküler yazdığımı öğrenince kutladı. En azından edebiyat uğraşı olan birinin evine konuklandığına sevindi. Ona çay ikram ettim. Demlenmişini ilk kez içiyordu. Gözleri haber okurken olduğu gibiydi. Yani gülümsüyordu. Pek mutlu bakıyordu. Onu anlamak zor değildi. Ufacık ayrıntıları değerlendiriyor, tadına varıyordu. Dolabımı açtı. Giysilerimin çokluğunu, hiç giyilmemişliğini gördü.

—Bir yerlere gitmelisin dedi.

Nereye... Restoranlarda yemekler şişmanlatıyor. Diskoları sevmiyorum. Şu günlerde sinemalarda iyi filmler yok.

—Sohbet edip, içecek bir yer bulabilirsin...

—Öyle bir yer tanımıyorum. Bir akşam gitmişim. Beğenmediğim Almancamla yanımdakilerle konuşurken Türkler geldi. Yanıştılar. Rahatsız oldum. Konuşamadım. Sürekli bakıyor, bu kız Türk diyorlardı. Sanki yasak koyuyorlardı insanlar arasında olmak isteyişime.

—Almancamı çok iyi geliştireceğin bir okula git dedi. Tipin kimliğini kanıtlamıyor. Her milletten denebilir sana.

—Evet, okula gitmeyi hep istedim. İşimin aynı kentte olmayışı engeldi. Sürekli gezdiren bir iş benimki.

Uzun yıllar bir ülkede kalıp, dilini iyi konuşamamak, hem güldürdü, hem de düşündürdü onu. Tek sözcük bilmeden buraya gelen insanların, salt para kazanmak için robot gibi çalıştırıldıklarını bilmiyordu. Hafta sonlarının da dinlenme, öteki problemlerin halliyle geçtiğini...

—Aslında her gelen yabancıya en az altı aylık dil kursu gerekli dedi.

—Bunu sen söylüyorsun. Ben arzu ediyorum. Gerçekleşecek güç benim elimde değil. Toplu uğraşı gerek.

Sohbetimiz uzadı. Daktilomu, yerdeki dağınık kağıtları, fotokopisi yapılmış yazılarımı gördü. Öykülerimi okumak istedi. Ama hepsi Türkçeydi. Anlatılarının bir çoğu Almanya'da geçse de... Hepsini Türkçe yazmıştım. Almancaya çeviremeyeceğimi, ama özetleyebileceğimi söyledim. Anlattıklarından bazılarını pek beğendi.

Seni de öyküleyeceğim dedim. Gözlerin uzun öyküler yazdıracak kadar parlak ve canlı. Gözlerin rahatlık veriyor. Sanki ağzın değil de... Gözlerin anlatıyor. Bu sözcükler gözlerinden dökülüyor. Yapmacıksız, halktan birisin. Evinde oturan bir insana konukmuşsun gibi okuyorsun haberi. Ulaşmaz film yıldızları gibi renkli, maskeli değil yüzün. Seni kendime, ya da tanıdık birine benzetebilirim.

Hoşuna gitti. Hiç duymadıklarını söylemişim. İlk kez bulutlandı gözleri. Onun da sıkıntıları vardı aç da olsa. Bu yıl en iyi haber okuyucusu olarak yine başkasının ödül aldığını söyledi.

Ödül dağıtımını ekranda izledim dedim. Yine aynı kişiler değerlendirildi. Çok zaman böyle. Her yerde yapıyor. Önemli olan, sanırım kendin olarak devam etmen. Taklitsiz, bir başka kişiliğe özenmeden.

Hak verdi sözlerime. Pembe pabuçları, aynı renkteki giysileriyle televizyona girdi yine. Gecenin son haberlerini okuyorken, gözleri korkutmuyordu. Orta Doğu'daki olayları, dünyadaki önemli gelişmeleri ve korkunç patlamaları çıkaran büyük isimleri söylerken gülümsüyordu. Panik duymayın diyordu sanki gözleri. Teknik hep ölümlere, bombalara çalışmayacak. İnsanların dostluk ilişkileriyle yaşadığı bir dünyayı da gösterecek ekranlar...

Haberlerin sonunda elimdeki kumandanın mini düğmesi bastım.

Gülümseyen, geleceğe umutla gözleri konuşan haber spikerinin öyküsünü yazıp, ona postalamayı düşündüm. Hem de elimden geldiğince Almancaya çevirerek...

Gespräch mit İsmail Yıldırım

Birgit ELLINGHAUS

Es gibt inzwischen einige türkische Maler in der BRD, die auch dem deutschen Publikum ein Begriff sind, wie z. B. İhsan Ece oder Haneî Yeter. Die meisten haben in ihren Werken das Thema Ausländerfeindlichkeit aufgegriffen, was sich in Deinen Bildern so gut wie nie findet. Reizt es Dich nicht dazu zu arbeiten?

Ich habe einige Male zur Immigration gearbeitet. Aber ich bin kein Einwanderer, ich bin politischer Flüchtling. Deshalb denke ich, daß meine Empfindungen von denen der türkischen Maler der 2. Einwanderergeneration oder derjenigen, die freiwillig nach Westeuropa kamen, weil sie sich hier bessere Arbeitsbedingungen versprachen, auch sehr unterschiedlich sind.

Ich habe, als ich noch in der Türkei lebte, kein einziges Mal daran gedacht, nach Westeuropa zu gehen. Aber nach dem Militärputsch mußte ich leider meine Heimat verlassen. Falls es eines Tages eine Generalamnestie geben sollte, werde ich sofort wieder zurückkehren. Vielleicht wird es dann meine Arbeit erfordern, daß ich noch einmal freiwillig nach Westeuropa komme. Aber eine solche Rückkehr wird psychologisch anders für mich sein.

Augenblicklich beziehe ich meine Themen auf meine Heimat. Ich befinde mich zwar räumlich in Paris, aber innerlich lebe ich immer noch in der Türkei. Ich habe z.B. eine Serie gemalt »Eindrücke in der Nacht«, in der immer ein Fenster zu sehen ist, durch das man nach draußen auf Paris sehen kann, während der Innenraum sich in der Türkei befindet.

Ich mag es nicht, Dinge zu illustrieren, die ich nicht selber lebe wie z.B. die Schwierigkeiten, die Freude, das Leben der Einwanderer.

Für wen malst Du Deine Bilder?

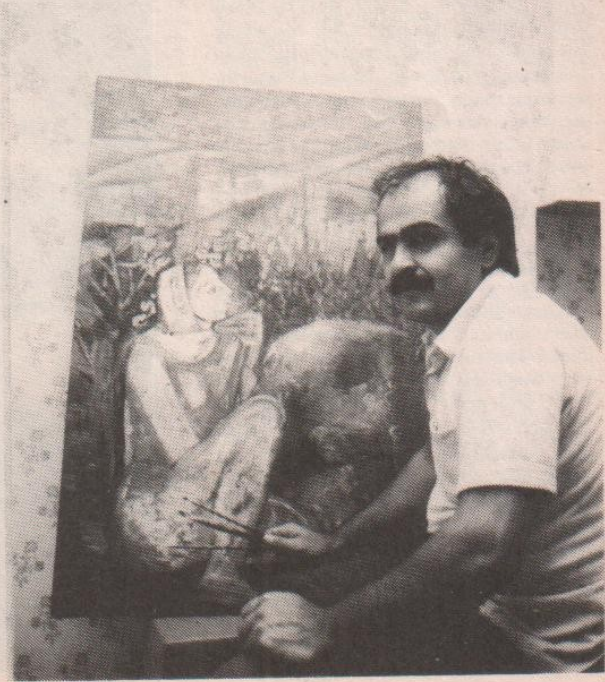
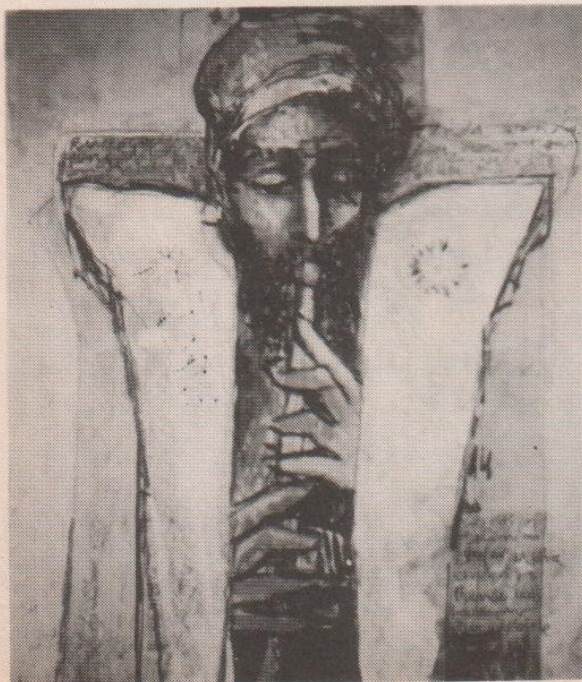
Ich male meine Bilder für alle, denn was ich will, daß ist, mich anderen Menschen verständlich machen. Vor 10 Jahren malte ich vor allem wegen des Proletariats, für die Revolution etc. So ist es auch heute noch, aber ich sage es nicht. Ich habe das Bedürfnis, meine Geschichte für andere Menschen zu malen, ich sehe meine Bilder nicht ausdrücklich politisch im Sinne von Agit-Prop. Aber manchmal sind die Geschichten, die ich zu erzählen habe auch die Geschichten der anderen. Oder die Erlebnisse und Themen der Menschen, die mich umgeben, werden zu

meinen Erfahrungen. Und da ich, als Mensch auch ein politischer Mensch bin, fließt auch die Politik bei der Interpretation mit in meine Bilder ein. Aber ich sage nicht, daß ich die einzige Wahrheit besitze, wie z.B. einige Imams oder Kirchenfürsten, die sich als ideologische Führer und alleinige Träger von Wahrheit begreifen.

In Deinen Bildern, besonders in den Serien »Ararat«, »Die Legende des Mustafa Suphi« und »Einsamkeit« findet man keine Perspektiven. Ist das ein Element, das Du aus der traditionellen byzantinischen Malerei aufgegriffen hast? Und gibt es noch andere solcher Elemente?

Ja so ist es. Aber ich bin kein Mathematiker, der alles berechnet, kalkuliert. Vielmehr suche ich nach Möglichkeiten, wie ich mich am besten ausdrücken kann. Und dabei bin ich auf folgende drei Elemente gestoßen, die sich fast immer wiederfinden:

1. Die Farbe Blau in allen Schattierungen. Blau ist die Farbe des Orients. Blau steht für Ruhe, Traurigkeit und Nostalgie. Z.B. hat Chagall immer wieder diese Farbe verwendet. Sie fordert geradezu

das was ich sagen will. Sie sind mir zu begrenzt. Die Kalligrafie ergänzt sozusagen die fehlenden Aussagen der Rechtecke und Elypsen. Jemand, der sich eine Kalligrafie anschaut, versucht auch immer sie zu lesen, zu verstehen. Sie veranlaßt zum Nachdenken. Sie erzählt Dinge, die eigentlich unausgesprochen geblieben sind. In diesem Sinne steht die Kalligrafie die Lebensenergie, die Hoffnung, die nur eines zündenden Funkens bedarf, um die Begrenzung, die Unterdrückung ins Wanken zu bringen, zu explodieren.

Hier in Paris sieht man auf vielen Häuserwänden und vor allem in der Metro Graffiti's. Haben diese Graffiti's Dich bei der Gestaltung der Kalligrafien beeinflusst?

Ja, sicherlich.

Siehst Du Parallelen in der Lebenssituation dieser Sprayer, die oftmals arbeitslos sind, keine politische Organisation haben und den Menschen in der Türkei?

Historisch gesehen nein. Aktuell betrachtet ja. Denn es sind nicht nur junge Leute, die diese Graffiti's sprühen, sondern Menschen, die einen Ausdruck ihrer schwierigen Lebenssituation suchen. Sie haben im Unterschied zu mir oder den Menschen in der Türkei oftmals Probleme mit Drogen, kein Geld aber vor allem keine emotionale Sicherheit. Und an diesem Punkt sehe ich Parallelen zwischen allen westlichen Ländern und der Türkei.

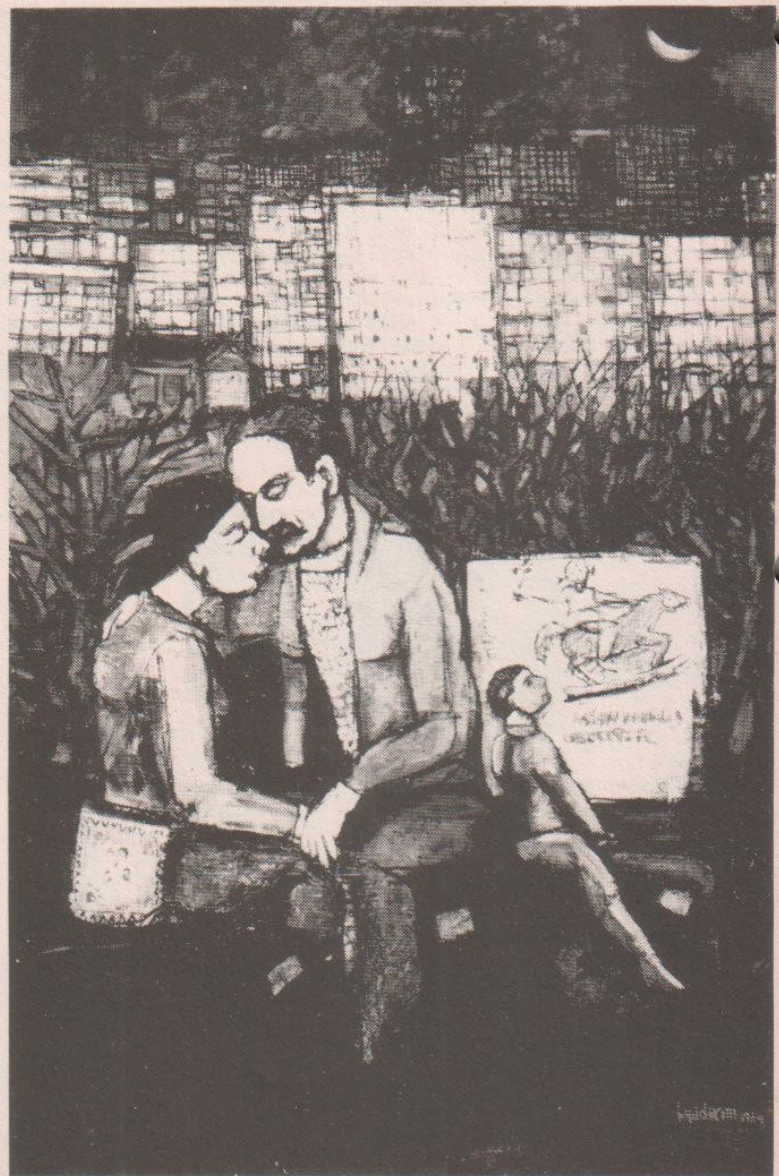
Paris, 19.11.1987

auf, den Blick auf das Bild zu werfen und je länger man verweilt, desto mehr hat man Lust noch intensiver es zu betrachten. Augenblicklich arbeite ich zur »Einsamkeit«. Einsamkeit ist auch ein Aspekt der Traurigkeit.

2. Viele meiner Bilder sind eingefaßt von Rechtecken, Elypsen wie Muscheln. Sie sind ein Symbol der Statik für mich.

Fast alle Völker des Nahen Ostens haben sich in der Vergangenheit gegen die, sie beherrschenden Mächte aufgelehnt. Aber keine dieser Revolten hat wirklich etwas an den Lebensbedingungen geändert. Die Völker des Nahen Ostens haben keine Vorstellung einer zukünftigen besseren Lebensform. Deshalb sind diese spontanen Aufstände auch alle niedergeschlagen worden. Was blieb war das vergossene Blut, die Tränen und die Angst vor noch stärkerer Unterdrückung. Aus dieser Hoffnungslosigkeit und Angst hat sich auch das türkische und kurdische Volk seinem Schicksal hingegeben; sich auf sich selbst zurückgezogen, sozusagen wie eine Muschel geschlossen, die im Sand liegt, umspült von kraftvollen, gefährlichen Strömungen. Ihr Leben ist jedoch geschützt von der geschlossenen Muschelschale. Die Muschel ist für mich das Symbol des unterdrückten Volkes.

3. Innerhalb dieser Muscheln, Elypsen oder Rechtecke befindet sich eine Art arabischer Kalligrafie. Die formen abstrakter Malerei reichen mir nicht aus, für

Sürgün ve Sürgün Edebiyatı

Julio CORTAZAR

Çözümleyici yeteneğim olmadığından burada sadece sürgün ve sürgün edebiyatının ortaya koyduğu sorunları, çok kişisel bir görüşle ele almakla sınırlayacağım kendimi.

Gerçek bir olay ve edebi bir konu olarak sürgün, günümüz Latin Amerika edebiyatı sahnesini egemenliği altında tutmaktadır. Bu satırları yazdığım şu sırada, eğer Nikaragua'ya sürgünler Nikaragua'ya, Arjantinliler Arjantin'e, Şilililer Şili'ye dönüş yolundaysalar—yalnız dönüşlerinin daha uzakta olduğunu, pek birden bire dönüş yolunun açılmayacağını bilmekte idiler.

Bu yazarların ülkelerindeki diktatörlük rejimleri, yıllardır işbirlikçilerin, her tür çıkar beklentisi olanların desteğinde, ama öte yandan diğer ulusların gösterdiği umursamazlıkların da katkısıyla ve kendi ülkelerinin içinde bulunduğu derin gerçeği görüp anlamayan halkın bir bölümünün, daha da kötüsü, ya korku belâsına ya da parayla satın alınarak oldu bittiye getirilenlerin kabul ve onayıyla, sağlam temeller üzerinde sürüp gitmektedir. İlk Şilili sürgünler Paris'e geldiklerinde, aralarından çoğu, kısa sürede durumunun değişeceği olasılığına bel bağlıyorlardı. Şilili halkıyla uluslararası dayanışma önemli boyutlardaydı. Ve bir tür iyimserliği de beraberinde getiriyordu; olaylar öyle göstermedi ama; Uruguaylılarla Arjantinliler ise daha bir temkinliydi yakın bir geriye dönüş konusunda. On yıllık gibi başlayan bu sürgünlerin, belirsiz tarihlere doğru uzayıp gitmesinin iyiden iyiye kesinlik kazanması, bize daha bir durup düşünme gücü verdi.

Hâlâ ben de bu ikiye ayrılığın* sayısız üyelerinden biriyim. Şu farkla ki, sürgünlüğüm daha yeni benim, birkaç yıllık ancak. Ben, 1951'de Arjantin'i terkettiğimde, kendi isteğimle, ne siyasal ne ideolojik tek baskı sözkonusu değilken, çıktığımda adı sürgün değildi. Böylece yirmi yıldan daha fazla bir süre içinde sık sık gidip geldim ülkeme. Evet, ancak 1974'ten sonradır ki, kendimi bu ülkede bir sürgünlüğüme gibi görmek zorunda kaldım.

Ama dahası da var, beterin beteri: Fiziksel diyeceğim sürgünlüğüme, ulus ve dil bütünlüğüne sıkı sıkıya bağlı bir yazar için korkunç bir şey olan, kültürel sürgünlük de eklendi iki yıl önce. Sonuçta, ilk öykü kitabımın adı Arjantin'de yayınlanması cunta tarafından yasaklandı. Cunta ve baskı, yapılan çılgınca işleri dolaylı biçimde sergileyen sistem için tehlikeli buldukları iki öyküyü kıptan çıkarmayı kabul edersem izin verilecekti basımına. Öykülerden biri Arjantin topraklarında birden yokoluveren insanları konu ediniyordu, diğeri ise Solentiname Adası'nda Nikaragua'lı ozan Ernesto Cardenal'in kurduğu hristiyan

"ortakçı topluluğun" yokedilişi anlatıyordu.

Bugün, iç sürgünü duyumsayabiliyorum artık; yani, paradoksal olarak, dış sürgünü. Geçmiş günlerden, kitabımızdaki diktatörlüklerin birinin kurbanlarını savunmada bir katkım olduğunda, bunların bir gün benim de başıma geleceği aklıma gelmediydi bile. Çünkü, ülkemden uzakta oluştum hiç de sürgündeymişim gibi gelmiyordu bana. Hatta hatta, kendi başıma sürgüne çıkmış biri gibi de değil. Bana göre, sürgün demek, baskı, zorbalık, çoğu kez de şiddet demektir. Sürgün kişi bir yerden dışarı atılmış kişi demektir. Benim durumum böyle değil. Bu anlamda hiçbir resmi önlöm konu edinmedim, sanırım Arjantin'e dönmek istesem, rahatça dönerim, kolayca girerim ülkeye. Ama kuşkusuz yapmayacağım bir iş bu. Zorluklar çıkacaktır ama, Askeri Cunta pek tabii, başıma bir şey gelirse, sorumluluğunu kötüye kullanmış olacaktır. Arjantin'de insanların ne türde ve nasıl olursa olsun hiçbir bilgi verilmeyen kaybolduğu bilinmektedir.

Ben burada yazar olarak, aydın sürgününden söz ediyorum. Sürgünlükteki aydın. Niyetim otopsi yapar gibi o amaçla dalmak, nedenini bulmak değil; adeta biopsi yapmak, bir parçadan bütünü anlamak durumundayım. Amacım, bu sürgün yaşamına yanıp yakılmak değil. Acınamaz artık. Ama Videla, Pinochet, Strossner gibilerine boyun eğmiş ülkelerimizde, günden güne gelişme gösteren kültürel soykırıma olumlu, akılcı bir yanıt aramaktır. Ütopik gibi gelse de, şunu söylemeye dek vardıracağım işi: Biz sürgündeki yazarlar, hepimiz tek tek köklerimizden sökülüp atılmaların, yanıp yıkılmaların üstesinden gelmenin yollarını biliyoruz. Onlar bizi karşı durum olmaya zorluyor, kendi yöntemlerimizle her yeni sürgünün vurduğu darbeye hemen karşılık veriyoruz. Ama bunu yapmak için bazı romantik ve hümanist bilgileri aşmış olmak gerek; çağdışı olsa da, sürgün koşuluna olumsuz görüntüsünü aşacak terimlerle, bazen ağza alınmaz, kötü korkunç ama sık sık basmakalıp ve kökünden silip süpüren tasimlerle karşı çıkmak.

Şurası kaçınılmaz gerçek ki, her sürgün olayı bir şoktur. Bir travma getirir beraberinde. Sürgün edilen bir kadındır, bir erkektir yani bir ansandır; sahip olduğu her şeyi bir anda bırakıp çıkan, ailesinden, çok iyi koşullardan, bir yaşam biçiminden, havanın kokusundan, göğün renginden, alıştığı evlerden, sokaklardan, kütüphanesinden, köpeğinden, arkadaşlarıyla bulduğu kahvehanelerden, gazete, müzik ve kentiçi gezilerinden koparılmıştır. Bir aşkın aniden sona ermesi gibidir, aklın havsalanın alamayacağı korkunç bir ölümdür; çünkü bilinçli olarak yaşamayı sürdürmekte sınırdır.

Bu şokla, bir kısım sürgün yazarlar aydının karamsarlık içindeki haline dönüşür, kararır; yaratı kısıtlıdır, onu sınırlar elini ayağını bağlar bazen, yazamaz. Üzüntüyle gözledim bunu ama, yerilecek yanı da vardır. Ünlü yazarlardan çok genç yazarlar arasında görülür bu durum. Diktatörler işte böylece düşünmeyi, özgürce yaratabilmeyi yoketmekten ibaret olan amaçlarına en iyi biçimde ulaşmış olurlar. Yabancı göklerde yitip gitmiş nice yıldızlar gördüm böyle ben. İlk sürgün daha da beterdir. Ülkemizdeki baskı, sansür, korku, ilk yapıtları gelecek vadeden nice genç yeteneği doğal ortamı içerisinde ezip geçmiştir. 1955-70 yılları arasında yeni Arjantinli yazarlardan yığınla kitap-yazı geldi bana; umutla duldurdu bu durum yüreğimi. Ama, ne oldular bilmiyorum. Hele Arjantin'de yaşayanlar konusunda hiç mi hiç fikrim yok. Böylesi durumlarda kaçınılmaz ayıklama süreci ve kuşaklar boyu susturma işlemi diye bir şey sözkonusu değil tabii.

Bir başka üzücü ve yerilecek sorun şu: Sürgün yazarlar—genç veya ünlü genellikle, ülkelerindeki koşulların baskısını yaşayanlardan çok daha verimli oluyorlar. Küçük bir sürgün topluluğu da, sessizliği yeğliyor; yani, yaşam koşullarına uyum sağlamak, onların temel uğraşları olan edebiyattan uzaklaştırılan, ayıran farklı etkinliklere ayak uydurmak amacıyla susuyorlar. Yazmayı sürdürenlerin hepsi farklılık gösteriyor. Bazıları, Proustvari bir atılma ayak uydurup, yitirilen yurda duyduğu özlemin peşine düşüyor. İlkin sürgünde; diğer bazıları yeni başarılar peşine düşüp yaratıyı feda ediyor ve edebiyat alanındaki çabalarını yerini siyasal alanda yaşama bırakıyor. Temelde farklı gibiyse de, her iki davranış biçimi birbirine benzemekte. Her iki topluluk da, sürgünü, değer kaybettiren, aykırı düşüren, bozucu—ki bu yönüne tepki göstermek uygun olur—bir durum gibi göstermektedir. Bu güne dek, okumam için bana, sürgün durumunu eleştiren iç söyleşi konusu yapan olumsuz yanlarını geçersiz sayan, sürgünü olumlu bir yanıyla aktaran Latin Amerikan yapıtları gelmesi. Düşünmenin ve çözümlemenin kendine özgü bir eşlem olması gerektiğinden yana olan aydınlar, bunu kendi sürgün koşullarına uygulamaktan yana gözüküyorlar. Belki başkalarında oldukça anlayışla karşılayacağımız bu tavrı, ilk olumsuz ve acı veren sınırı aşma yolunda olanlar ve de düşmanın zorla istediğinden çok farklı bir kimliğe bürünebilenler için doğru bulmuyorum. Bu olumsuz durak noktasını aşmak aydınlar için bir olabirlik değil, bir zorunluluktur. Karşımızdakinin size zorla kabul ettirmek istediği oyunun kuralını benimsemek, ona çifte zafer kazandırmak olur. Kendilerine karşı olanların bedensel varlığından

kurtulmak, tinsel açıdan ise onları sanat ve bilim alanında çalışmalarında, yazarlık işlerinde atıl bırakmak.

Eğer sürgünler, sürgün yaşamlarını olumlu yönüyle ele alırlarsa ne olur? Bunun tehlikeli bir paradoks olduğunu, her an yanlış bir şey söyleyeceğimi bile bile söylüyorum. Sanırım böyle bir genel geçer gerçekliğin algılanması demektir. Bu nedenle, bu çağnıyı tezelden yapıyorum.

Kişisel deneyimine dayanarak bir kez daha açıklıyorum: Okuyucularım ve eleştirmenlerle olduğu kadar, yurttaşlarım, vatandaşlarımla da kesin bir kopukluk yaratan şu son kültürel sürgün-lüğüm benim için olumsuz bir şok olmadı. Bana ülkemin kapısını kapatanlar, sürgünlüğümü tamamladığımı sanıyorlarsa yenilgi içindeler. İstedğim süre kullanabileceğim sınırsız bir burs vermiş oldular bana, kendimi her zamankinden daha çok işime vereyim diye; çünkü bu kültürel faşizme karşı tavrım, ülkemin kurtuluşu için savaşım verenlerin yan-başında göstereceğim çabayı artırmış olacaktır. Sürülmüş birileri mi? Evet! Hiç de değil. Sürgün yazarlar diyebilirsiniz ama "yazılar" sözcüğünü daha bir iyi vurgulayarak.

Latinamerikan diktatörlüklerinin yazarları yok, katipleri var sadece: Bizler katip olmayalım; kırıgın, küskün, melankolik kapitler olmayalım. Gerçek sürgünler, kitamızdaki rejimlerdir: Ulusal gerçeklikten, sosyal adalet kavramlarından, sevinç ve barıştan sürgün edilmişlerdir. Bu tür aydın savunucusu, imgelem gücü gerektirir, mizah ve hatta bir tür çilgnlık benzeri hiciv; ama çifte etkili...

Her onurlu yazar şunu kabul edecektir ki, köklerinden koparılmak insanı kendisini rejizyondan geçirmeye, onarmaya götürür. Eskilerin 'Avrupa Yolculukları' denli etkili, aynı sonuca götüren türden. Eskiden isteyerek, zevk için gelinirdi Avrupa'ya. Henüz çekirdek halindeki yeteneklere katalizör etkisi yapardı Avrupa. Paris, Roma, Londra denince, bizimkiler oralarda birer Arjantinli, Şilili kutsal sövalyeler olur çıkarlardı: Batıdan bilgi aktaran öncüler. Ne mutlu ki, gitgide bu koloni anlayışından kurtuluyoruz, eskidendi o. Avrupa'dan bir şeyler öğrenmek değil, kendimize daha bir iyi eğilmek; Latinamerikan halkında bir birey olarak neden savaşları kaybediyoruz, neden sürgünüz, neden ülkelerimizde berbat biçimde yaşıyoruz, neden yönetmeyi ve kötü yöneten hükümetlerimizi devirmeyi bilmiyoruz, neden yeteksizliklerimizi maskeleyerek amacıyla yeteneklerimizi abartıyoruz! Sürgün aydının ilk görevi yabancı bir ülkenin otel odasında yalnızlık denilen aynada kendini çırılçıplak görmek olmalıdır, belli bir yerde sınırlanıp kalmak, yokluğun ve kıyaslama terimlerinin eksikliğinden oluşan kolay oyalamacalara, şaşırtmalara düşmeksizin kendisini olduğu gibi görmeye çalışmaktır.

Şu son yıllarda, çoğu sürgün bu yönde davrandı: bu parlıtıyı yansıtmaktadır yapıtları. Kimisi yazmayı bıraktı, kimisi daha bir açık seçik bakabiliyor, yazabiliyor artık; yeni görüş açıları ele alış biçimleri daha etkili. Buna karşın, susanlar da yazmayı sürdürüyor, her zamanki gibi, sürgün yaşamının olumsuz yanlarına bağımlı ve hepsi de aynı biçimde etkisiz.

Biz sürgündeki Latinamerikalı yazarlar, ülkelerimiz hakkında gereken bilgileri yeri doldurulamaz bir elelelik ile işleyerek; simgeleştiren, sentezlere var-dıran kurgularla romanla, şiirle, öyküyle; ne teleklerin, ne uzmanların yaptığı analizlerin yapamayacağımı yapıyoruz. Bu nedenle sürgünde doğan yapıtları yapıyor, yasaklıyor Latinamerikalı diktatörler. Ama sürgün olayının kendisi gibi bunu da değerlendirmek bize düşüyor. Bizim yasaklanan, yakılan kitabımız bilinsin ki, sondan bir öncekidir. Yeni,

yepyeni bir tane daha, daha da iyisinden, güzelinden yazalım biz!

Necla Işık'ın Magasine Litteraire (1974)'den Türkçeye çevirdiği bu yazıyı Yaşasın Edebiyat (Temmuz 1987/1) dergisinden aktarıyoruz.

* Diaspoza; yerine kullandığım bu sözcük, Batı Anadolu'da yaşayan dilimizde 'ikiyarlılık' biçiminde geçmektedir. Sözcüğü uygun düştüğü ve beğendiğim için kullandım.

Es ist keine Fremde mehr

Ein altes Märchen war „die Fremde“
vielleicht ein neues Epos
über die Hoffnung über die Mühe
und wir, die „Fremdarbeiter“
Tausende von Helden

Ein bitteres Lied
das uns die Sprache verschlug
und ein Heimweh
das uns ins Herz schnitt
war das „Gast-Sein“ das wir erlebten

Unsere gebrauchte Reisepässe sind nun
jenes „Fremd-Sein“ das uns kränkte
Ein Hemd aus Feuer ist jetzt die Emigration
die vor uns steht

Es ist keine Fremde mehr dieses Land
Die Zeit hielt unsere Wunden
die noch in uns bluten
Der Mauer des Schweigens wird zerbrochen
und wir lernen in zwei Sprachen leben

Auch wenn wir uns widersetzen,
werden durch die freundlichen Händen der kinder
der Orient und Okzident sich umarmen
und Nord-Süd sich nähern

Auf diesem alten Boden der Zivilisation
werden die schönsten Blumen wachsen
die sich in jedem Klima in Heim fühlen
und der Menschheit neue Hoffnungen geben

1986

Mevlüt ASAR

Bir Efsane Sulara mı Gömülüyor?

Tayfun DEMİR

Avrupa Topluluğu yirmi milyon yıllık çelik fazlasını tüketemiyor. Çözüm üretimi azaltmakta görülüyor. Yaklaşık seksen bin işyeri. Bunun önemli bir bölümü F.Almanya'nın hesabına düşüyor. Dev demir çelik tekelileri adım adım geriliyor. Onbinlerce işyeri geçtiğimiz on yıl içinde yokedildiler. Önümüzdeki yıllarda da onbinlerce işyeri yokedilecek.

Sorun sadece işyerlerinin yokedilmesi değil. İşyerleriyle birlikte, yaşamını demir çelik endüstrisiyle kurmuş kentler de yok olmaya başlıyorlar. Özellikle Ruhr kentleri. Duisburg, Oberhausen, Gelsenkirchen, Dortmund... Bu kentler sürekli işyeri yitirmenin yanı sıra sürekli olarak hemşerilerini de yitiriyorlar.

Düşen nüfus, artan işsizlik, işsizlerin artan umutsuzluğu, artan sosyal yardım giderleri, azalan vergi gelirleri kentleri iflasa sürüklüyor. Kültürel harcamalar kısıyor ilkin. Ardından kitaplıklar, okullar, spor tesisleri, gençlik merkezleri, yüzme havuzları kapanıyor. Umutsuz insanlar giderek daha çok içiyor, daha çok kumara eğilim duyuyor, daha hırçın, daha kavgacı oluyorlar. Oyun salonlarının, birahanelerin sayısı artıyor.

YENİ GERİ DÖNÜŞ DALGALARI KAÇINILMAZ GÖZÜKÜYOR!

Bütün bu olumsuz gelişmeler, bölgede yaşayan yabancı işçileri çok daha fazla etkiliyor. Genel olarak düşünülen önlemler, yeni alternatif işyerlerinin yaratılması, erken emeklilik vb. özellikle Türk işçileri için büyük anlamlar ifade etmiyor. Son yılların işsizlik sayıları ve genel işsizleşme eğilimi, yabancıların gerçekten çaresiz konumlara sürüklenmelerini gösteriyor. Yeni yatırımlarla alternatif iş alanları yaratılsa bile, yabancı işçiler gerek yardımcı işçi olarak çalışmaları, uzmanlaşamadıkları için, gerekse yeni bir meslek öğrenmeyi olanaklı kılacak temel bilgi ve eğitimden uzak oldukları için yine işsiz çoğunluğu oluşturacaklar. İşsizlik yardımı, sosyal yardım derken önce ailelerini ve çocuklarını geri yollayarak mali sıkıntıları aşmaya çalışacak ve giderek de dönme ortamına girecekler. Büyük bir olasılıkla hem Federal Hükümet, hem de eyaletler geri dönüşü özendirici kimi programları yeniden piyasaya sürecekler.

YİNE HAZIRLIKSIZ YAKALANACAGIZ!

Seksenli yılların başında karşımıza çıkan geri dönüş dalgasının yarattığı acılar, olumsuzluklar henüz sürüyor. Uyumsuz yetişkinler, uyumsuz gençler, çocuklar. Önümüzdeki yılların getireceği geri dönüş eğilimine şimdiden dikkat çekmek ve kimi önlemleri almak gerekiyor. Anadil ve anadilde kültür dersleri-

nin azaltılması, bu alandaki harcamaların giderek kısaltılmakta oluşu geri dönüşle doğan sorunları artıracak bir tavır. Ötede bunları savunmak, bir tür reintegrasyon programını savunmak demek. Türkiye'nin buradaki gelişmelere yaklaşımı faydacı. Yaşamakta olan döviz darboğazı uzun erimli hazırlıklara elverişli gözüküyor. Bilim ve eğitim kurumları yurtdışındaki insanların sorunlarını hiç bir zaman gündemlerine koymadılar. İzlenen "milliyetçi" politikalar, geri dönen gençleri ve çocukları daha da zor durumlara, krizlere sürüklediler. Aslında sorun bütünüyle çözümsüz değil. Sorun, çözümlerden anlamlı bir çözüm bulmak ve şimdiden bu doğrultuda hazırlıklara başlamak. Bu da tüm ilgililerin şapkalarını önelere koyup düşünmelerini, konuşup, tartışmalarını ve ortak bir tavır saptamalarını gerektiriyor.

ASIL GENÇLER VE ÇOCUKLAR GİDECEK GÜME!

Federal Hükümetin yetişkinlere yönelik erken emeklilik veya emeklilik öncesi yılları emekliliğe kadar finanse etmesi gibi önlemler bir ölçüde çözüm olarak gözüküyor. Oysa çocuklar ve gençler için bu boyutta somut çözümler yok. Hükümetler düzeyinde hazırlanacak programlarla geri dönecek gençlerin burada şimdiden ve Türkiye'ye yönelik mesleki bir eğitime yönlendirilmeleri, geri dönüş halinde bu eğitimlerini Türkiye'de sürdürmeleri olanağının yaratılması ve onlara Türkiye'de işyeri garanti-

sinin sağlanması bir hedef olarak öne konabilir.

Federal düzeyde düşünülen alternatif iş alanları ve bu amaca yönelik yatırımların bir bölümü, burada iş bulamayacak ve geri dönüşe zorlanacak insanlar için Türkiye'ye kaydırılabilir. Bu finansman içinde, gençlerin meslek eğitimi ve işyeri garantisi sağlanabilir.

Uzun dönemde burada kalacak, buralı olmuş, geri dönüşü hiçbir koşulda istemeyen insanlar için ise düşünülen yeni işyeri yatırımlarının bir bölümü, onların bilgi ve becerilerine, eğilimlerine uygun olarak özel programlar içinde uygulanabilir. Böylesi bir programın belirlenmesi ise kimi ön araştırmaları ve bu araştırmalar da yer almasını gerektiriyor.

Tersinde işsiz kalacak insanların eline üç beş kuruş tutuşturarak onları Türkiye'de sonu belirsiz bir yaşama sürüklemek çözüm olarak desteklenemez. Bunu yakın geçmişte çok somut olarak yaşadık ve sonuçlarını gördük.

SIFIR NOKTASINDAKİ KADIN

Özgün adıyla "Woman at point zero", 1987 içinde iki ayrı yayınevi tarafından ve iki ayrı çeviriyle yayımlandı yurdumuzda. Belâlısını öldürüp ölüme mahkum olan Mısırlı Firdevs'in öyküsü "Sıfır Noktasındaki Kadın". Metis yayınları kitabın yazarını Seddavi, Alan Yayıncılık ise Sedavi olarak veriyor. "Ich spucke auf euch" adıyla yayınlanan Almanca baskısında (1984), kitabın yazarı Sa'Dawi, al Newal olarak geçiyor. Kitabı Almanya'da bir kitapçıda veya bir kütüphanede arayacaksınız, Sa'dawi olarak arayacaksınız.

Firdevs gerçekten sıfır noktasında mı? Sıfır noktası ne? Eğer bir sıfır noktası varsa, bu Firdevs'in konumuyla tanımlanan bir noktaysa, Firdevs gerçekten de sıfır noktasında. Tabii sadece bedensel varlığıyla. Ama Firdevs'in yazarımıza anlattıkları, çağımızda kadın dramının boyutlarını öylesine çarpıcı önümüze seriyor ki, "umutsuz, çaresiz, ölümlü yaşam arasındaki sınırda" karşı konmaz bir başkaldırının sarsıntısıyla kuşanıyorsunuz.

WEIHNACHTEN (OKUNUŞU: VAYNAHTIN): NOEL

Schulbuchverlag Anadolu, kitabı yayın yılını koymadığı için okumakta ne kadar geç kaldığımı bilmiyorum. "Balık Suyu Sever" adı altında toplanan öykülerin Duisburg kütüphanesine alındığı tarih 1986. "Bu küçük öyküleri yetmişli yıllarda Türk ve Alman çocukları için yazdım. Hepsini Münih'teki Baviera Radyosunda (SFB) Türkçe ya da Almanca olarak yayımlandılar. Şimdi ilk kez Türkçe olarak basılıyorlar. Çocukla-

NEVAL EL SEDDAVI

Sıfır Noktasındaki Kadın

Balık Suyu Sever

Yüksel Pazarkaya

Schulbuchverlag Anadolu

rim okuyunca da seveceklerini zannediyorum" diyor Yüksel Pazarkaya.

Dizgisiyle, baskısıyla, İsmail Çoban'ın usta desenleriyle al benisi, oku benisi yüksek bir çocuk kitabı. Sanırım en çok okul öncesi yaşlardaki çocuklar seveceklerdir bu öyküleri. Anneler, babalar, abla veya ağabeyler bir öğlen sonrası, bir akşamüstü veya uyku öncesi çocuklarına, kardeşlerine bu öykülerden okurlarsa. Çocuk dikkatini dağıtmadan sonlanan, işaret parmağıyla göz çıkarmayan, içinde yaşanan sosyal ve kültürel çevreye ilişkin meraklandırıcı ama öne çıkmayan işlevleriyle bu öyküler, güzel bir armağan olarak da düşünülebilir.

KURUMLARI ZORLAMAK: BİR SERGİ HABERİ

Günlüklerini çizgiyle tutan, çizgiyle düşünen, çizgiyle gülen, çizgiye en olmadık boyutlarda dehşet anlamlar veren bir çizgi ustası Selçuk. 1988 ilkbaharında onu, desenleri, kitapları, çizgileriyle Duisburg Wilhelm-Lehmbruck Müzesi'nde göreceğiz. Üç aylık bu sergi süresince çeşitli atölye çalışmaları, seminerler, çocuklar ve gençler için grafik düzenleme etkinlikleri de örgütlenecek. Selçuk Demirel, uzun yıllardır Paris'te yaşamasına karşın hep Türkiye'deymiş gibi haberlerini Türkiye'den duyurur. Bir bakarsınız Ankara'da sergi açıyordur. Çağaloğlu'nda yayınlanacak albümünün renk ayrımını inceliyordur. Bir dergide düşlerini çiziyor, çizdiklerini bir mekana oturtuyordur. Bana kalırsa böylesine uzun bir zaman yurdundan uzakta yaşamaya karşın, yurduyla böylesine içli dışlı olmayı, hele sanatsal uğraşlarıyla neredeyse yurdundan solumayı başarmış sanatçılarımız öyle çok değil. Bu açıdan az örneklerden Selçuk. Onun F. Almanya'da sergi açması haberine çok sevindim ben. Düşündüm de, daha ne çok insan sevinecektir.

ARDIENTE PACIENCIA

"Yaşamım boyunca Neruda üzerine bir şey yazmak istemişim. Ünlü ve büyük Neruda değil, içten, dost, sevecenlik dolu ve denizle birlikte olduğunda sıcak ironiler üreten Neruda üzerine. Bugün, ortak vatanımızdan uzakta, onun yapıtlarını ve yaşamını besleyen halkı, şiiri ve aşkı anlatmak istiyorum." "Ateşli Sabır" adıyla dilimize çevrilen romanını böyle tanımlıyor Antonio Skarmeta. Berlin'de bir Şilili o. Durmadan üreten bir yazar.

ANTONIOSKARMETA

ATEŞLİ SABIR

ÇOCUKYAYINECİLİK

"Ateşli Sabır" hem ünlenen, filme alınan ve Biarritz ve Huelva'da iki uluslararası ödül kazanan bir destan. Dilimize İspanyolca aslından Tülin Şenruh çevirmiş. Coşkulu, akılcı, hatta anadili Türkçe olan bir insan olarak diyebilirim ki, Almanca'sından daha sıcak bir çeviri. Afa yayınları da yayınlamış (1987, 123 s.)

Şili halkını, şiiri ve aşkı doyumсуz tatlara okuyacağınız bu güzel kitabı özellikle son zamanlarda orda burda durmadan "Güzel bir kitap okuyamamak"tan yakınanlara önermek istiyorum.

Kleines Kind

Kleines Kind, du bist der Erde näher
zu dir sprechen die Bäume

Kleines Kind, du bist den Menschen näher
du verstehst mit streichelnden Augen

Kleines Kind, du bist den Träumen näher
denn du bist aus Wachs,
du kannst alles sein

Kleines Kind-
hilf mir
wiederzufinden

Heike in der WIESCHE

Arkadaş

Aus der Fremde, mein Freund,
kamst Du
und teilst nun mein Leben
in diesem Land,
das meine Heimat ist.

Deine Erinnerung,
Hoffnung und Trauer
teilst Du mit mir
und führst mich
zu den fernen Orten
Deiner Kindheit
und der Gegenwart.

So lerne ich,
diese Fremde zu verstehen,
dieses Land zu lieben—
nicht nur
weil es Dich geboren hat.

Angela BACHMANN

Nikolaus

Murat KARAASLAN

- Vater, Vater! rief das Kind wütend und blieb mitten auf dem Bürgersteig stehen.

— Ja bitte, was ist schon wieder los? fragte der Vater.

— Du hast mir doch versprochen, daß Du mich zum Nikolaus bringen würdest. - Wo ist er denn?

— Ist ja schon gut, mein Sohn. Komm' und schau' mal dort herein. Da sind viele Nikoläuse, sagte der Mann und nahm das Kind mit in die Spielzeugabteilung.

— Nicht diese, ich will doch zum Echten, zu ihm will ich. Der Achim von unserer Straße war auch schon beim Nikolaus.

— Na und was sollen wir tun?

— Er hat sich ein Auto von ihm gewünscht.

— Und hat er es bekommen?

— Er hatte es versprochen, er wird es bringen!

— Was wirst Du Dir wünschen?

— Ich wünsche mir auch ein Auto; ein rotes.

— Ich kaufe es Dir schon. Komm' schau, welches willst Du haben?

— Nein ich will's vom Nikolaus!

— Es gibt keinen Nikolaus. Komm ich kaufe Dir, was Du willst. Danach gehen wir nach Hause, das Wetter ist sehr kalt geworden.

— Es gibt doch einen Nikolaus, sagte das Kind zum Vater und seine Augen füllten sich mit Tränen.

— Die Kindergärtnerin hat mir doch erzählt: Er hat einen roten Mantel, einen weißen Bart und lange schloh-weiße Haare. Einen prall gefüllten Sack mit Spielzeug trägt er auf seinem Rücken und abends gibt er einem alles, was man sich wünscht.

— Der Nikolaus ist doch ein deutscher Nikolaus. Wir sind doch keine Deutschen, daß er zu uns kommt.

— Der Nikolaus ist doch für alle da. Er geht zu Deutschen, als auch zu Türken, sagte doch die Maria vom Kindergarten.

— Meinst Du, sie hat die Wahrheit gesagt?

— Natürlich, sie lügt doch nicht.

— Es gibt keinen Nikolaus. Es ist nur ein Märchen. Und wenn wir noch zwei Tage herumsuchen, wir werden ihn dennoch nicht treffen, sagte der Vater etwas verärgert.

— Doch es gibt ihn,

erwiderte das Kind und versuchte seine Hand aus Vater's Hand zu lösen.

— Laß mich, Du liebst mich nicht mehr. Ich will nicht mehr Dein Kind sein, laß mich!

— Schon gut, laß uns suchen, hoffentlich finden wir ihn, stöhnte der Mann und schüttelte hoffnungslos seinen Kopf.

Da die Tage im Winter kürzer sind, wird es eher dunkel. Die großen Schneeflocken fielen schwebend vom Himmel herunter und bedeckten den Dreck von den Straßen wie ein weißer Teppich. Unter der bunten Straßenbeleuchtung liefen Vater und Sohn von Geschäft zu Geschäft. Einen Nikolaus jedoch fanden sie nicht. Das Kind schaute mit Ungeduld umher und suchte den, den es sich ersehnte und den es nicht vergessen konnte. Auf der Königstraße, die als Hauptgeschäftstraße gilt, liefen sie von einem Ende bis zum anderen. Auch die Seitenstraßen wurden untersucht. Der Junge lief trotzig weiter und beschuldigte seinen Vater an diesem Mißerfolg. Der Vater jedoch war traurig, den Wunsch seines Sohnes nicht erfüllen zu können. Als er so ohne Hoffnung mit dem Kind Hand in Hand durch die Straßen lief, hielt er plötzlich an. Ganz in der Nähe vor einem gutbesuchten Geschäft, stand ein Mann im Nikolauskostüm. Das Gesicht des Vaters leuchtete

auf. Er fühlte sich von einer großen Last befreit und nahm das Kind bei Seite.

— Warte hier einige Minuten, ich komme sofort wieder, sagte der Mann und putzte mit einem Taschentuch die von der Kälte gerötete Nase seines Kindes. Der Junge schaute traurig zum Vater herauf und fragte:

— Wo gehst Du hin?

Der Vater zögerte einen Augenblick, um eine passende und beruhigende Antwort zu finden:

— Zur Toilette. Ich komme aber sofort. Geh' bloß nicht weg. Warte hier! Wenn ich gleich wiederkomme, will ich Dich hier wiedersehen.

erklärte der Mann und streichelte dem Sohn über die Haare. Das Kind gehorchte ohne ein Wort zu erwidern. Es lehnte sich gegen die Schaufenster der Geschäfte und beobachtete die Menge vor der Straßenbahnhaltestelle. Der Vater ging mit großen Schritten zu dem Mann im Nikolauskostüm, der vor dem Geschäft Reklame machte.

— Guten Abend.

— Guten Abend, mein Herr.

— Ich habe eine große Bitte an Sie.

— Bitte sehr, ich würde mich freuen, wenn ich ihnen helfen könnte, sagte der verkleidete Mann.

— Ich habe einen fünfjährigen Sohn, der an den Nikolaus glaubt. Wir suchen schon den ganzen Tag nach einem und als ich Sie vorhin hier stehen sah, wollte ich ihm eine Überraschung bereiten. Wissen Sie, wir sind Mohammedaner, wir haben jedoch Achtung vor ihrer Religion und ihren Sitten. Meine große Bitte ist, daß Sie kurz zu meinem Sohn, der hier ganz in der Nähe wartet hinübergehen und ihm eine große Freude bereiten. Außerdem wird er sich einiges wünschen. Bitte tun sie mir den Gefallen, sagte der Mann.

— Es gibt nichts einfacheres als das, erwiderte der Nikolaus.

— Ich gehe gleich zu ihm, um mit ihm einige Minuten zu plaudern. Später werde ich seine Geschenke kaufen und heute abend komme ich vorbei und bringe sie ihm.

— Ich bedanke mich sehr herzlich bei Ihnen für Ihre Freundlichkeit,

antwortete der Mann erfreut und gab dem Nikolaus mehrere Banknoten in die Hand.

— Bitte, meine Herr, damit kaufen Sie, was sich mein Sohn wünscht und hiermit etwas für sich selbst.

— Geht in Ordnung, erwiderte der Nikolaus lächelnd.

— Nun zeigen Sie mir einmal, wo Ihr Kleiner steht.

Der Vater war glücklich und mit Erleichterung erklärte er, wo sein Sohn sich befand und der Nikolaus bewegte sich langsam in diese Richtung.

Der Junge schaute immernoch die unter den großen Schneeflocken wartende Menschenmenge an.

— Guten Tag, mein Freund,

redete ihn eine kindliche Stimme an und kniete sich, die Hand auf die Schultern des Kleinen haltend vor ihm hin. Das Kind wendete seine Blicke von der wartenden Menge weg zum Nikolaus hin. Zuerst wollte es seinen Augen nicht glauben. Es wurde wohl in ihm. Das traurige Gesicht verwandelte sich in ein freudiges Lächeln. Seine großen schwarzen Augen nahmen an Größe zu und strahlten vor Glück. Mit großer Bewunderung schaute der Junge den Nikolaus an.

— Freust Du Dich, mich getroffen zu haben?

Das Kind konnte vor lauter Begeisterung keinen Ton her-

ausbringen. Es begnügte sich mit einem einfachen Kopfnicken.

— Wie alt bist Du?

Der Junge zeigte alle Finger seiner Hand.

— Du kennst mich, nicht wahr?

— Ja!

— Na und was wünschst Du Dir von mir?

— Ein Auto, sagte das Kind mit einer zittrigen Stimme.

— Was für ein Auto möchtest Du haben?

— Ein rotes Auto, mit Türen, die geöffnet werden können.

— Hast Du sonst keinen Wunsch?

— Mit Batterien soll es sein und auch für meinen Bruder eins.

— Wo ist Dein Bruder?

— Zu Hause. Er ist noch klein und kann noch nicht laufen. Er will immer auf den Arm genommen werden.

Na gut, Dein Bruder bekommt auch ein Auto.

Das Kind konnte seine Augen vom Nikolaus nicht abwenden.

— Holen Sie mir zwei Autos. Beide sollen rot sein. Aber ein kleines und ein großes.

— Ist gut, zwei für Dich und eins für deinen Bruder, antwortete der verkleidete Mann, nahm das Kind an die Hand und ging, während sie sich unterhielten, mit ihm herum. Dann brachte er es an die alte Stelle wieder zurück.

— Ich muß jetzt gehen. Deine Autos bekommst Du. Und er holte aus seinem Rücksack einen Stock mit einem farbigen Stern an der Spitze und reichte dies dem Jungen.

— Nimm, das ist ein Geschenk von mir. Tschüß!

Danach mischte er sich in die Menschenmenge. Das Kind winkte ihm erfreut nach. Der Vater hatte sich das Ganze angeschaut und sich ebenso wie ein Kind gefreut. Er kam nun aus seinem Versteck um die Ecke heraus und ging auf seinen

Sohn zu. Der Junge sah seinen Vater kommen und rief ihm laufend zu:

— Ich habe ihn gesehen! Ich habe ihn gesehen!

— Wen hast Du gesehen?

fragte der Vater lächelnd. Er nahm das Kind auf und schwenkte es an den Schultern nach oben.

— Den Nikolaus habe ich gesehen. Er war bei mir. Wir waren spazieren. Er will mir Autos mitbringen. Willst Du ihn auch sehen? Komm' schnell, vielleicht erwischen wir ihn noch, er ist in diese Richtung gegangen.

— Wo, ich sehe ihn nicht.

— Lauf, wenn wir laufen, erwischen wir ihn noch. Guck einmal, das hat er mir geschenkt. Einen Stock mit einem Stern.

— Dann laß uns von hier weggehen, wir schneiden ihm den Weg ab.

Der Vater nahm das Kind an die Hand und beide gingen zur Straßenbahnhaltestelle, die in ihr Wohnviertel führte.

Unterwegs wiederholte der Sohn ausführlich sein Gespräch mit dem Nikolaus. Er wollte so schnell wie möglich auch seiner Mutter alles erzählen. Zu Hause konnte er seinen Mund kaum halten. Von seinem Spatziergang mit dem Nikolaus und daß dieser ihm Geschenke bringen würde, daß er dessen weichen langen Bart gestreichelt hätte. Er erzählte stundenlang.

Danach beschäftigte er sich mit seinem Spielzeug, während er ein Lied, das er im Kindergarten gelernt hatte sang:

Nikolaus, Nikolaus

Komm in unser Haus

Pack' die große Tasche aus

lustig, lustig tralla la la la.

Heut' ist Nikolaus' abend da...

Grüß GOTT!

Ob hier oder da,
weiß nicht, wie es wa(h)r.
Immer wenn wir uns treffen,
verfolgst mich mit Sonnenblicken,
die mich leise schlucken.

Schaue ich dich an,
verhüllst dich in wallendem Nebel
in Abwesenheit
arg weit
zur nahen Vergangenheit,
trotz meiner Gegenwart.
Wäre wohl deine Art?
Nie?!!

Nie gebe ich auf, am Ende,
obgleich kein Glaube an eine Wende,
dann steigt dir die Wut in den Kopf,
das Gesicht knallrot.
Zwei verlorene Augen heiß,
vernebelt mit je einer Träne,
die mich erstarren
eine ewige Weile
wie Lots Weib zur Salzsäule.

Des Lebenshausch beraubt,
in medusischer Eile
motze mit letzter Kraft,
bin in meinem Geiste verhaft,
doch dich zu sehen.

Wieder hüllst du dich in Nebel geschmeidig,
umgeben mit Moor, Moor und more
ohne einen Hilferuf in meinem Ohr.
Das Szenar herrisch geht erneut los.
Und prompt verharret zwischen uns lauterlos
der antike Kriegsgott;
Nergal oder Ares
Sag endlich, wo verweilt der Tod?

Rasselt das Demoklesschwert
über unseren Häuptern zum Garten Eden?
Ohh nein!! Ich?

Ich will
leben
lieben
leben
Leben lieben
Liebe leben.

Und du?
Siehe da dich verhext
willst werden zur Göttin ewig,
wie der »himmlische Vater« ledig
deiner selbst
meiner selbst
aller selbst!!!
Ja?!

Dann grüß Gott!

F.Semt

17-19 Feb. 1987

Bir Öykü

Kendi Düşen Ağlamaz

Birsen SAMANCI

Okunu hedeften öteye atan okunun,
okunu hedefe ulaştıramayan okçudan
daha başarılı olduğu sayılmaz.
Montaigne

Sözlerime "kendi düşen ağlamaz" diyerek başlıyorum, sakın sanmayın ki Menşüre kendi meselesinde haksızdı. Hayır. Kadıncağz yerden göğe haklıydı da, ben fabrikadaki işçilerin birbirlerine karşı duydukları iş konusu ve iş yeri düşmanlığı psikolojisiyle onun başına gelenlere adeta sevinmiş gibi bir haldeydim. Evet, memnun olmuştum dahi denebilir.

Her zamanki gibi karanlık, iç sıkıcı, yağmur çiseleyen, insanı hem uyutup, hem de sinir eden bir kış günüyüdü. Fabrika gürültülerinden, matkap cızırtılarından, havalı makinelelerin bizden beter oflayıp puflamalarından sabah sabah kafamızı şişmiş, anamızdan emdiğimiz çoktan burnumuzdan geçmişti. Menşüre ise daha işe başladığı anda şikayetlere başlamıştı. Yok başı dönüyormuş. Yok midesi bulanıyormuş. Kendini banda bağlı hissediyormuş. Gözleri kapanıyormuş. Tuvalete gitmek istiyormuş. Allah için doğru söylüyordu. Asla onu kinamiyorum. İtiraf edeyim ki dertlerini aşırı da bulmuyorum. Çünkü aynı yakınmaları ben değil, bantta çalışan yirmi kadın bir yana, bütün fabrikada çalışanlar hemen her gün yapıyorduk. Menşüre'nin söylenmesi ne ilk, ne de son duyulacak dert yanmalardandı. Yalnız o anda bana öyle geldi ki, onun bu yakınmaları hastalık değil de, aşağı katta doktora gidip birkaç dakika dinlenebilmenin yollarını aramaktı. Kişiyi hep kendim gibi bilirim. Bir ara şikayetleri bıraktı, suskun oturdu. Başını ellerinin arasına aldı. Ne kadar yedek mal varsa kullandı. Sonra alını tutarak zorlukla kalktı, tamircilerden Anna'yı çağırdı. "Doktora gideceğim." dedi. Anna tamirci üç kadından biriydi. Onlar bozuk çıkan ütülerin kursorlarını bulup tamir etmekten başka, hasta olanların yerine de çalışırlardı. Ancak Anna bantta çalışan yabancı işçilere karşı o kadar anlayışlı değildi. Oturduğu yerde akordu nesi olmayan rahat çalışmasını bırakıp, bandın insanı kendine esir eden, hızlı, sürekli çalışmasına girmek canının sıkılmasına ve suratının asılmasına neden oldu.

Evet, bantta kısa süre iş görecekti. Nihayet kahvaltı saatine yirmi dakika vardı. Onun peşinden gelecek onbeş dakikalık dinlenme molasından sonra Menşüre gelirdi. Nasıl olsa tamirci arkadaşları kahvesini de hazır ederlerdi. Fakat yine de rahatı bozulmuş, keyfi kaçmıştı. Bandın sakası yoktu ki. Anna gibi insan da ayırmıyordu. Hiç kimseye sağına soluna bakınma fırsatı bile tanıymıyordu.

Ben Menşüre ile aynı bantta çalışıyordum. O bir uçta ben bir uçta birbirimize bağımlı uğraşıyoruz. O, ütünün metal tabanını kasalardan alır, kaynak yapılacak kablolar bulunan otomatik aleti tabanın üstüne vidalar, banda koyup bana yollar. Ben kaynağı yapar, kapağın tutturulabilmesi için gerekli köprü gibi bir metali vidaların ve malı öteki banda koyarım. Bu böyle günde bin altı yüz defa sürer gider. Eğer yedek mal yapmak gerekirse sayılar daha da artar. Böyle çalışmalarda, bir öncekinin yanlış bir sonrakinin işini aksatır. Zamanını ziyan ettirir. Her şeye göz yumulur, bu şekilde dik-katsizliklere üç kez üst üste göz yumulmaz. Kızgınlıklar kavgaya dönüşür. Ayrıca yanındakinin rahat çalıştığını zannetmek de insanı kızdırır. O da günün birinde kavgaya dönüşür. Ben nedense hep Menşüre'nin benden daha rahat işi olduğunu, daha rahat çalıştığını zannederim ve kızarım. Hele şimdi birkaç dakikalığına deyip de bütün gün doktorda dinlenmesini nasıl sinir olmam.

Menşüre henüz yirmi üç yaşındadır. Beş yaşında bir çocuk yirmi beş yaşında bir kocayla üç odalı bir evin işlerini titizlikle yapmak zorunda, ayrıca kristaller, porselen tabaklar almak, Türkiye'de Avrupa eşyaları ile dayalı döşeli bir küçük bahçeli villaya sahip olmak ve çevreye hanım görünmek için

Desen: Sait Günel

AEG'nin baş döndüren bandında hep iki yılları kapsayan umutlarla çalışmak zorundadır. Allahın yardım edeceğine de güvenir.

Anna'ya göre Menşüre akşam kocası ile kavga etmiştir, morali bozuktur. Samimi arkadaşlarına göre gerçekten hasta, ağlıyor, teskin edici iğne yapılmıştır. Bana göre ise dinlenmek istiyordur. Fakat üç haftalık rapordan sonra doktordan bantta çalışamaz izini ile geri geldiğine bakılırsa kendisi bambaşka düşünürmüş.

Bütün bu laflarımdan sonra Menşüre'yi sevmediğimi mi zannettiniz? Rica ederim. Onun evde ekmek kırıntılarını yere döktü diye çocuğunu tuvalete kitlemesi, kaynanasına değil de anasına hediyeler alması beni ilgilendirmez. Fakat, benim düşünemediğimi düşünüp, bantta çalışmayı bırakarak, usta-başı rahatlığı ile ortalıkta dolaşması, yanlış yaptın dediklerinde umursamazlıkla omuz oynatması da ne oluyor? Sade benim değil herkesin gözüne batıyor, herkesi sinir ediyor. Yalnız Katina diyor ki: "Bekle hele, bu saltanat uzun sürmez." İnşallah, bakalım.

Menşüre artık hastaların, hamilelerin çalıştığı şahsi akort yerinde çalışıyor, işini hızlı yapıp bitirebildiği için de çan çan gevezelik ediyordu. Ustabaşının onu "insan bulamadım, sonra seni yine kaldırım." deyip tekrar bant çalışmasına götürdüğü sırada ise: "İki yılın kaldı. İki yıl sonra zaten işi bırakıyorum. Buralar sizin olsun." diyerek sanki bir okulu bitirmişmişçasına iki parmağını kaldırıyor ve acayip pozlar takınıyordu. Bantta çalışamaz raporu alalı henüz üç ay olmuştu. İlk iki günlük bant çalışmasının ardından, bir haftalık, üç haftalık ve nihayet süresi belirsiz hamile birinin yerine geçmeğe kadar varınca, Menşüre'nin bir zamanlarki krizi yine tuttu. Tekrar ağlayarak doktor yanında yattı ve rapor aldı.

Firmaların mavi aşk mektupları bazı zaman "işimizi ak-satıyor" diye gelir. Menşüre işten atılış haberini işte böyle bir mektupla aldı. Meseleyi mahkemeye götürdü götürmesine ama orada da fazla bir başarı elde edemedi. Firma ikibin marklık bir tazminatla bu işten ucuzca sıyrıldı. Oysa Menşüre'nin önünde henüz dağ gibi umutları vardı.

Biz arkadaşları onun haklı olduğunu, firmanın bize işyerini değiştirebilme özgürlüğü tanımadığını, ustabaşının insanı insan yerine koymadığını söylediğimizi mi sanıyorsunuz? Ne yazık ki, öyle değil de "kendi düşen ağlamaz" gibi düşünceleri yansıtıyordu konuştuklarımız.

O zamanlar ona hak veremeyen oysa bugün ondan yana olan duygularımı bilmesini istediğim Menşüre'den şimdi özür diliyorum.

1987 Herten

Gurbet Mektubu

ESSEN - 17 Mayıs 1987

Can,
Merhaba. Şimdi ne yazmalı, nelerden söz etmeli sana? Tanımsız, ancak görüldüğünde sezilebilecek bir sıkıntı var içimde. Tuhaflık. Vurup kafayı uyumalıyım. Oysa olmaz. Uyumaktan başka bir yolu olmalı bunu atmanın.

Seni alıp, hiç bitmeyecek bir yolda, insan olmanın mutluluğu, sadeliği, dürüstlüğü ile konuşacağımız bir yolda, düşsel bir geziye çıkabilirim. Ya da biraz önceki gibi iç sıkıntılarını, neşesizliği sevdiğimden, acıların iyisi olma mutluluğundan dem vurup, sofistیک bir oportünistlik yapabilirim. Herhangi bir yazarın neden bir toplumcu-gerçekçi sayılamayacağı üzerine ya da "Yaşam hiçliktir" diyen nihilistleri kavramaya başladığım hakkında gırgır bir tartışmaya girebilirim. Hatta, mizah sayfalarında görülen o aptal fıkralardan anlatıp seni şaşırtabilirim de.

*Günler yağmur alacasına giyindi
Bulutlar indiler yere birer birer
Sabahlar düşlerimiz kadar kısa
Akşamlar ömrümüzün garipsi yükü
Havada... gurbet sürgünü türküler.*

Tamamına böylesi bir hava. Günlerdir yağmur, yağmur, yağmur, yağmur. Biraz önce de sanki başını uzatıp kapıdan içeri bakar gibi, bir an, yağdı gitti. Ardından, yürüdüm sokaklarda biraz. Lanet olsun. Toprağın kalabildiği bir yol kıyısı, kanatlı karınca mezarlığı sanki. Kah sersemlemiş yatıyorlar, kah sersemleyecek cansızlıktalar. Yağmur vurgunu bu. Gökyüzü bana da darıldı sanki, benim de kırıldı kanatlarım.

Yağmur başladı yine. Yağmurda toprağın kokusu tuhaf buralarda, ayrıksı. Memleketin sokakları başkadır şimdi, o sokaklarda dolaşmak başkadır. Renkleri, kokusu, sesleri başkadır yağmurun. O sokaklarda bu vakit sevdiğinle bir sigara yakmak başkadır.

Uzak düşlerimin varıl insan güzellikleri. Memleketim. Anlıyor musun beni. Bir gündeğümü daha, eklendi ekleniyor öncekilere. Sokaklarımızda, serin kıyılarınızda, mahal le kahvelerinizde, bilincime basamak oluşturan köşetaşlarında, senli benliliğimdeyim sokak satıcılarının.

— Şalgam verin bayanlara... yarıyor bu midelere.....

— Adana kebab, yemesi sevap... Yiyen yemiyene anlatıyor abla....

— Hem don hem gömlek yahu.... güzel çuval yahu....

Hasret mi acaba, benliğimi bunca diri, bunca canlı kılan? Ne dersin?

Neyi düşünüyorum biliyor musun? İnsanın tüm dürüstlüğü ve tüm açıklığıyla kendini sunması neden mümkün değil acaba? Mümkün deme sakın. Olmadığını biliyorum. Neyi bekliyoruz bunun için? Düşünmek istemediğimiz sonları, ya da ölümü mü?

Leo'dan okuduğum dizeleri çağrıştırdı bu düşünce.

*"Ben de çok şeyler yapmak isterdim
Vietnam'dan döndüğünde senin için
Oysa dönmedim"*

Neden var olanı sunmak, böylesi zaman hesapları yapmayı gerektirir bizde? Oysa ne çok duyarız birilerinin, umutlarında, umutsuzluklarında, yorgunluklarında, özlemlerinde, umarsızlıklarında, uzanan bir el olmayı. Canından can katan yürek olmayı. Ve hiç, ya da çok az beceririz, yüreğimizde gizlediğimizi dürüstçe sunmayı...

İyi ki yağmur yağıyor. İnsan bazen bütünleşip, sığıyor doğaya, insanlarla olmadığı kadar hem de. Doğacak bir yaşama düzülen en içli — en coşkulu ezgiyi sürdürüyor yağmur. Hiç bir duyguda yalnız kalınmaması gerektiğini vurguluyor, yağmurdan soluk almam....

Sevmedin bu halimi değil mi? Ben de sevmiyorum bu kederli hallerimi. Ama ayırmak olası mı yaşamın o coşkusundan, kederi?

Haydi, güzelim, gülümse şimdi sevdiğin için, sevdiklerin için. Yağmuru karıncalarla dolu değil de, kır çiçeklerinin ustunde çiğ taneleri olarak düşün. Gülümse, bizler zorlu hasretlerin insanlarıyız. Ve bulunması güç doğruların, dostlukların. Gülümse, çağımızda her devrimcinin biraz Ferhat biraz Şirin olduğu bilinciyile.

Ve gülümse, bizler hiç ayrılmadık sevdiklerimizden, memleketimizden. Ve gülümsüyorum. Yağmur sonrası ıslaklığım ve sevgiyile....

Ozan'la Ceylan'ı yerime öp. Yalçın abiye selam....

Muhlise

Sehnsucht

Mir brennt der Kopf
lavaheiß mein Körper
ohne Bewegung wie eine Schlange
lauernd wie Raubgetier
mit Spannung erwartend

feurig heiß meine Seele
verloren mein Verstand
verharre ich da
unruhig wartend
Deiner baldigen Rückkehr

Michael PLAUTZ

(aus »Gewaltige Mauern«)

ZENTRUM FÜR TÜRKEISTUDIEN

TÜRKIYE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

VERÖFFENTLICHUNGEN

I. Schriftenreihe des Zentrums für Türkeistudien

1. Nermin Abadan-Unat/Nese Kemiksiz (Hrsg)
»Die türkische Migration 1961-1984«
Eine annotierte Bibliographie, Frankfurt 1988, DM 70,00
2. Ursula Boos-Nünning (Hrsg)
»Die türkische Migration in deutschsprachigen Büchern 1961-1984«
Eine annotierte Bibliographie, Bonn 1988
3. Klaus-Detlev Grothusen (Hrsg)
»Der Scuria-Bericht«
Die Tätigkeit deutscher Hochschullehrer in der Türkei 1933-1939, Frankfurt 1987, DM 29,80
4. Werner Meys/Faruk Sen (Hrsg)
»Zukunft in der Bundesrepublik oder Zukunft in der Türkei - Eine Bilanz der 25 jährigen Migration von Türken«
Frankfurt 1986, DM 24,80
5. Nuran Akçayli/Faruk Sen (Hrsg)
»Berufliche Integration der 2. Türkengeneration in der Bundesrepublik Deutschland und in der Türkei«
Frankfurt 1988, DM 24,80

II. Reihe »Studien und Arbeiten«

1. Ali Nejat Ölçen
»Türken und Rückkehr«
Frankfurt 1986, DM 13,80
2. Klaus Merten
»Ausländer in den Printmedien«
Frankfurt 1986, DM 19,80
3. »Die türkische Presse in der Bundesrepublik Deutschland«
Bonn 1988, DM 19,80

III. Zeitschrift »Türkeistudien« (halbjährlich)

Nr. 1. März 1988, Nr. 2 October 1988, DM 50,00 pro Jahr

Alle Veröffentlichungen können über das Zentrum für Türkeistudien, Wissenschaftszentrum, Ahrstraße 45, 5300 Bonn 2, Tel. (0228) 302 169 bezogen werden.

«... eine Landeskunde jenseits von Naivitäten.»

(FAZ)

Faruk Şen
TÜRKEI

Land und Leute

Unter Mitarbeit von Kara Blume
2. überarbeitete Auflage 1986.

180 Seiten mit 2 Karten und
14 Abbildungen

Paperback DM 19,80
Aktuelle Länderkunden
BsR 803

Der Autor Faruk Şen lebt seit 1971 in der Bundesrepublik, wo er studiert hat und promoviert wurde. Als Lehrbeauftragter der Universitäten Duisburg und Essen hat er mehrere Studien über Ausländerfragen und die Türkei veröffentlicht und ist mittlerweile Leiter des neugegründeten Zentrums für Türkei-studien in Bonn.

Obwohl viele Türken unter uns leben und die meisten ausländischen Touristen in der Türkei Deutsche sind, wissen wir wenig über die Geographie, Wirtschaft und Politik, Religion und Kultur der Türkei.

In diesem Buch stellt uns ein Türke seine Heimat vor, weckt Verständnis für Land und Leute, diskutiert die Probleme seiner Landsleute daheim und in der Fremde und lädt uns mit Tips für Urlauber ein zu einem Besuch in der Türkei.

«ein Buch, das
Vorurteile abbauen hilft.»
(Generalanzeiger)

«Obwohl selber Türke, schreibt
Şen mit einer bemerkenswerten
Objektivität ... Ein ausgezeich-
netes Buch, das eine Fülle von
Informationen auf verschieden-
sten Gebieten über die Türkei
vermittelt.»
(Hessischer Runkfunk)

«Es gibt nur wenige Werke,
die ein informatives Türkei-
bild vermitteln ohne emotionale Äng-
ste und Sehnsüchte anzuspre-
chen. Das von Faruk Şen heraus-
gegebene Buch **Türkei**
gehört zu diesen seltenen Wer-
ken. 175 Seiten mit zwei Karten
und 14 Abbildungen reichten
dem Autor, die Türkei so zu be-
schreiben, daß nichts verschwie-
gen, aber auch nichts ausschließ-
lich in rosaroten Farben darge-
stellt wird.»
(Baha Güngör, WAZ)

C.H. Beck